

ROMI Latvijā

Pētījums 2015

Saturs

- 3 Ievads
- 5 Skaitļi un fakti par romu situāciju
- 7 Informētība par pakalpojumiem
- 12 Izglītība
- 18 Nodarbinātība
- 29 Veselības aprūpe
- 35 Mājokļa nodrošinājums

Grafiskais dizains un makets: Gunta Kalvīte
Iespiests: SIA Dobums, 2015

Bukleta saturs veidots balstoties uz pētījuma "**Romi Latvijā**" rezultātiem, ko izstrādāja tirgus un sociālo pētījumu centrs "Latvijas Fakti".

Pētījuma mērķis – noskaidrot situāciju un apzināt apstākļus, kas kavē romu tautības iedzīvotājiem piekļuvi izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, mājokļu nodrošināšanas pakalpojumiem, un izstrādāt priekšlikumus rīcības pasākumiem kavējošo apstākļu novēršanai.

/ Ievads

Eiropas Savienības stratēģija „Eiropa-2020” paredz – dalībvalstīm ir jānovērš jebkāda romu diskriminācija un pret viņiem ir jābūt tādai pašai attieksmei kā pret jebkuriem citiem ES pilsoņiem ar vienlīdzīgu piekļuvi visām pamattiesībām, kā tas noteikts ES Pamattiesību hartā. Arī Latvijā minoritāšu diskriminācijas jautājumiem pievērš lielu uzmanību gan politiķi, gan nevalstiskās organizācijās. Viena no etniskajām minoritātēm, kura visbiežāk tiek piesaukta tad, kad runā par diskrimināciju, ir romi. Latvijā dzīvojošie romi ir sena, skaitliski neliela etniskā minoritāte (0,36%)¹, kura Latvijas teritorijā dzīvo vairāk nekā sešus gadsimtus. Saskaņā ar LR Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, 2015. gadā Latvijā dzīvo 7796 romi, kas ir ievērojami mazāk nekā 2000.gadā, kad, saskaņā ar Tautas skaitīšanas datiem, Latvijā dzīvoja 8205 romi. Tik būtiska *romu tautības iedzīvotāju skaita samazināšanos ir ietekmējuši divi galvenie apstākļi – līdzīgi kā citu tautību Latvijā iedzīvotāji, arī romi ir devušies uz ārzemēm labāk atalgotā darba meklējumos, kā arī tas, ka daudzi romi, saņemot personu apliecinošus dokumentus, dažādu iemeslu dēļ nav vēlējušies uzrādīt savu tautību.*

Lai efektīvāk risinātu romu kopienās ilgstoši pastāvošās sociāl-ekonomiskās problēmas, ES

dalībvalstis, to skaitā Latvija, ES programmas ietvaros attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020. gadam ir vienojušās par četrām prioritārajām jomām, kurās tās apņemas veikt papildu pasākumus, tā ir **izglītība, nodarbinātība, veselības aprūpe un mājoklis.**

Tās arī tika izvirzītas par pamata jomām pētījuma **“Romi Latvijā”** veikšanai, lai apzinātu romu faktisko situāciju, apstākļus un to viedokli par lietām, kas kavē romu piekļuvi izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un mājokļa nodrošināšanas pakalpojumiem Latvijā. Pētījumā iegūtā informācija atklāj, ka,

“zemais izglītības līmenis un analfabētisms dramatiski ierobežo romu nodarbinātības iespējas”,

lai gan vajadzība iegūt vismaz pamatizglītību ir nozīmīgs pamatelements ikviena iedzīvotāja līdzdalībai un iesaistei darba tirgū.

Līdzās tradicionālajiem aizspriedumiem pret romiem kā svešajiem tieši izglītības trūkums padara romus par diskriminētu minoritāti, arī negatīvā attieksme, pret kuru summējas dažādi negatīvie stereotipi. Zemais izglītības līmenis, ilgstoša sociālā izolētība un sabiedrībā pastāvošie

¹ LR Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2015). Iedzīvotāju reģistra statistika uz 01.07.2015

negatīvie stereotipi būtiski apgrūti-
na romu tautības iedzīvotāju iesais-
ti darba tirgū. Bezdarbs un iztikas
līdzekļu trūkums rada izteiktu sociālo
noslāņošanos un šīs etniskās mino-
ritātes vairākuma ilgstošu atrašanos
nabadzības, sociālās depresijas un
atstumtības apstākļos. Romu aptauja
atklāja *būtisku neregistrētā bezdarba
īpatsvaru* romu tautības iedzīvotāju
grupā, ko neuzrāda Nodarbinātības
valsts aģentūras un Centrālās statis-
tikas pārvaldes dati. Veselības aprū-
pes jomā romu piekļuve dažādiem
pakalpojumiem būtiski neatšķiras
no citu Latvijas iedzīvotāju iespē-
jām, tomēr ievērojami atšķiras romu
informētības līmenis par veselī-
bas aprūpes pakalpojumu saturu.
Tā galvenais cēlonis ir jau minētais
zemais izglītības līmenis un elemen-
tāras sociālās pieredzes trūkums,
kas apgrūtina medicīnas personāla
un romu sadarbību. Pētījuma gaitā
ceturtnā analizētā joma bija romu pie-
kļuve mājokļiem, kā arī viņu iespējas
saņemt dažādus komunālos pakal-
pojumus, kā ūdensapgāde, kana-
lizācija un apkure. Pētījums atklāja
– *romu mājokļu labiekārtotība bieži
vien ir kritiskā stāvoklī* un iespējas
izmantot komunālos pakalpojumus ir
ierobežotas.

Pētījums **“Romi Latvijā”** tika
īstenots laikā no 2015.gada jūlija līdz
oktobrim, un tā ietvaros tika aptaujāti
365 romu tautības pārstāvji dažā-
dās Latvijas pilsētās, kurās pastā-
vīgi dzīvo romu kopienas, aptaujas
izlasi veidojot tā, lai pētījuma rezul-
tātos proporcionāli būtu pārstāvēti
visu lielāko reģionālo romu kopienu

pārstāvji. Līdz ar romu aptauju tika
organizētas arī piecas fokusu grupu
diskusijas ar romu kopienas pārstāv-
jiem Rīgā, Krāslavā, Tukumā, Dau-
gavpilī un Dobelē, kā arī intervētas
197 dažādas amatpersonas, politikas
veidotāji, sociālo dienestu darbinieki,
izglītības, mājokļu un veselības aprū-
pes iestāžu darbinieki un nevalstisko
organizāciju pārstāvji.

Bukletā ir apkopoti pētījuma
“Romi Latvijā” būtiskākie secināju-
mi, rekomendācijas ar iespējamiem
rīcības priekšlikumiem, kuri izriet no
pētījuma rezultātiem un kuru īste-
nošana praksē varētu palīdzēt, lai
veicinātu romu tautības iedzīvotāju
piekļuvi izglītības, nodarbinātības,
veselības aprūpes un mājokļu nodro-
šināšanas pakalpojumiem.

/ Skaitļi un fakti par romu situāciju

Romu skaits Latvijā 2015. gadā ir

7796*

kas ir 0,36% no kopējā iedzīvotāju skaita

*Avots: PMLP, 2015

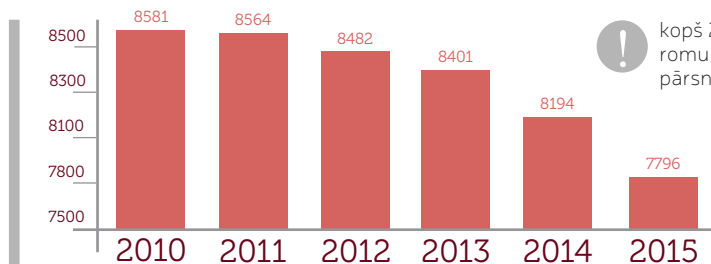

48,29%

51,71%

Romu skaita dinamika Latvijā

Avots: PMLP, 01. 07. 2015

Romu skaitu ietekmē:

- emigrācija uz ārzemēm

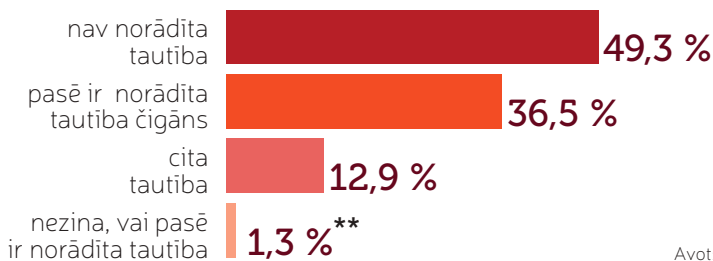

- personas dokumentā izvēlas nenorādīt tautību

- negatīvais dabiskais pieaugums

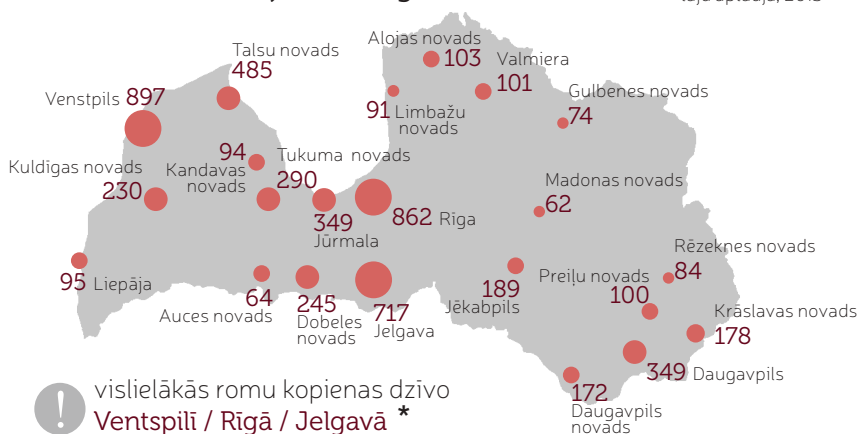
94,4% romu ir Latvijas pilsoņi*

Avots: PMLP, 2015

** Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja, 2015

Romu skaits Latvijā /2015. gads

* Avots: PMLP, 2015

Romu tautības iedzīvotāju ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī*

* Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja, 2015

/ Informētība par pakalpojumiem

Būtisks aspekts pakalpojumu pieejamības nodrošinājumā ir informētība par tiem un iespēja šos pakalpojumus saņemt. Pētījuma rezultāti liecina, ka

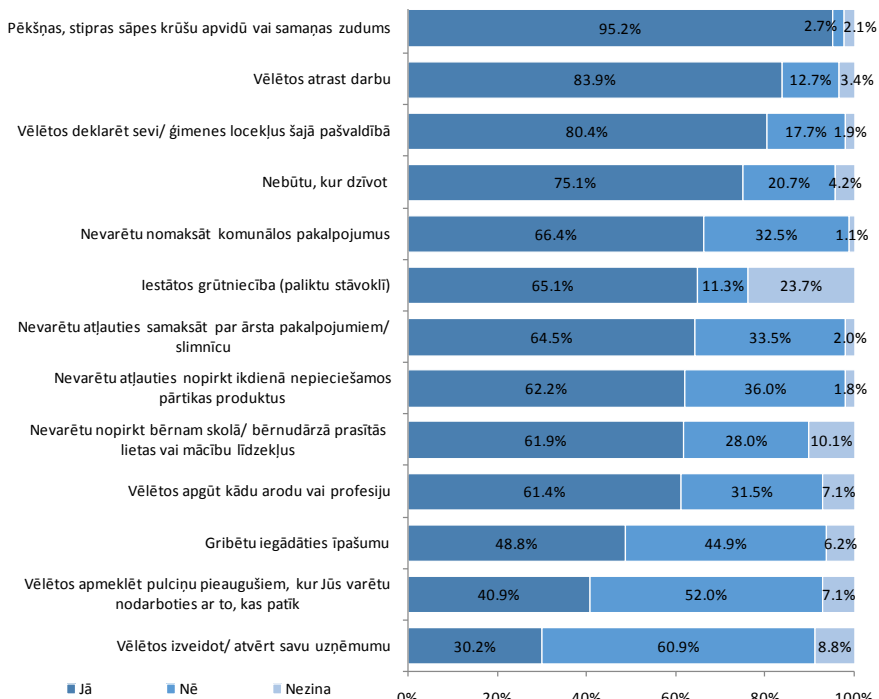
“romi kopumā ir informēti, kur vērsties pēc palīdzības”

dažādās ar izglītību, nodarbinā-

tību, veselības aprūpi un ar mājokļa nodrošinājumu saistītās dzīves situācijās. Kvantitatīvā pētījuma rezultātu analīze atklāj, ka romi ir informēti par sadzīviskām situācijām, piemēram, kur meklēt palīdzību nopietnu veselības problēmu, darba vai mājokļa problēmsituāciju risināšanā vai finansiāla atbalsta nepieciešamības gadījumā.

Vai Jūs zinātu kur vērsties pēc palīdzības, ja jūs vai jūsu ģimenes locekļi nonāktu šādā situācijā...?

Bāze: visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Tomēr jānorāda, ka salīdzinoši zemāks zināšanu līmenis ir par tādām aktivitātēm, kuru īstenošanai nepieciešama pašiniciatīva un uzņēmība – tikai 30,2% aptaujāto romu zinātu, kur vērsties pēc palīdzības, ja vēlētos izveidot savu uzņēmumu, 40,9% – ja vēlētos apmeklēt pulciņu pieaugušajiem, – mazāk nekā puse aptaujāto romu (48,8%), ja vēlētos apgūt kādu arodu vai profesiju. Arī vairums aptaujāto ekspertu apstiprina, ka romi lielākoties ir informēti par dažādiem **pašvaldību un nevalstisko organizāciju piedāvātajiem materiālajiem atbalstiem** – sociālajiem pabalstiem un dažādu veidu materiālu atbalstu, piemēram, iespēju saņemt pārtikas vai higiēnas preču pakas, humanitāro palīdzību (drēbes).

Romiem ir labi attīstīta savstarpējā komunikācija un informācija, parasti tā tiek nodota “*no mutes mutē*” – liela daļa aptaujāto speciālistu norādījuši, ka informācija par materiāliem atbalsta veidiem kopienā izplatās ļoti ātri. Tomēr speciālisti vērs uzmanību, ka nereti **romu zināšanas par pakalpojumu saņemšanas kārtību ir virspusējas**, proti, romi zina, ka viņiem pienākas kāds atbalsts, bet nav informēti par to, kāda dokumentācija ir nepieciešama un kādas formalitātes ir jāveic pakalpojuma saņemšanai. Tas ir skaidrojums ar romu salīdzinoši zemo izglītības līmeni un bieži pat lasītprasmes trūkumu, kas attiecīgi ierobežo rakstiskas informācijas izmantošanu, kā arī apgrūtina komunikāciju ar publiskā

sektora darbiniekiem un skaidrotās informācijas izpratni. Romu fokusu grupu diskusiju dalībnieki atsaucās uz vairākiem gadījumiem, kad atsevišķi pašvaldības vai sociālā dienesta darbinieki informāciju ir izklāstījuši romam grūti uztveramā vai pat nesaprotamā veidā.

Saziņā ar pašvaldību darbiniekiem romi dod priekšroku kontaktam klātienē. Lielā mērā tas ir saistīts ar ierobežotajiem netiešās komunikācijas līdzekļiem – daļēju interneta un telefonsakaru pieejamību, kā arī e-prasmju trūkumu. Kvantitatīvās aptaujas rezultāti liecina, ka vairāk nekā trešdaļai aptaujāto nav pieejams dators (33,6%) un internets (34%), un 12,5% nav telefona. Būtiski, ka

“tikai 3% no aptaujātajiem romiem ir kārtojuši formalitātes attālināti”

izmantojot iespēju elektroniski pieņemt pakalpojumus vietnē www.latvija.lv, 69,8% aptaujāto romu par šādu iespēju nemaz nav dzirdējuši.

Dažādi līdz šim īstenotie pētījumi Eiropā un Latvijā atklāj, ka būtiska loma romu informētības nodrošināšanā un viņu dzīves organizēšanā ir vietējām kopienas autoritātēm – personām, kurām paši romi uzticas un kuras nereti palīdz dažādu problēmsituāciju risināšanā un formalitāšu kārtošanā. To, vai Latvijas romiem šādi vietējie līderi ir un vai, viņuprāt, tādi būtu nepieciešami, atklāj kvantitatīvās romu aptaujas rezultāti.

Gandrīz divām piektdaļām aptaujas dalībnieku (38,1%) apkaimē ir cilvēki, kuri organizē romu dzīvi un kuriem respondenti var lūgt palīdzību – visbiežāk šie cilvēki ir no pašu romu vidus – kopienas līderi vai mediatori (26,5%), retāk romu dzīves organizatori ir latvieši vai citu tautību pārstāvji (12,3%). Tomēr vairāk nekā puse

“55,8% apgalvoja, ka viņu apkaimē nav tādu cilvēku, kuri organizētu romu dzīvi un kuriem varētu lūgt padomu dažādās problēmsituācijās”

– liela daļa no tiem atzina, ka viņi izjūt šāda cilvēka trūkumu un viņiem tāds būtu nepieciešams (55,4%). Arī intervijas ar profesionāļiem apstiprina, ka romu dzīves organizēšanā būtiska loma ir vietējai autoritātei – uzticības personai. Pētījuma laikā intervētie speciālisti no Jelgavas,

Valmieras un Daugavpils, kā arī no atsevišķām citām pašvaldībām un ministrijām ir pozitīvi novērtējuši biedrības Izglītības iniciatīvu centra īstenoto jauno iniciatīvu par romu mediatoru darbību, uzsverot to ieguldījumu izglītības jomā, kā arī dažādu sociālo jautājumu risināšanā un saziņas uzlabošanā ar valsts institūcijām. Jānorāda, ka romu mediatoru darba rezultāti, kā arī romu dzīves organizēšana apkaimē lielā mērā ir atkarīgi no veiksmīgas sadarbības ar atbildīgajiem pašvaldību darbiniekiem. Lai arī kopš 2014. gada 14 Latvijas pašvaldības ir iesaistījušās Kultūras ministrijas veidotajā reģionālo ekspertu tīklā, daļai no tiem ir formāla un virspusēja izpratne par romu aktuālajām problēmām pašvaldībās, kas lielākoties ir saistāma ar pašvaldību neieinteresētību romu situācijas uzlabošanā un pozitīvas savstarpējas pieredzes apmaiņas trūkumu.

Labās prakses piemēri

Izglītības iniciatīvu centra īstenotā projekta „Integrācijas inkubators romu bērnu un jauniešu atbalstam” ietvaros tika sagatavoti **10 romu mediatori** 4 Latvijas reģionos (Kurzemē, Zemgalē, Latgalē, Vidzemē), **lai veicinātu saikni un sadarbību starp romu** kopienu un dažādām pašvaldībām un valsts institūcijām, kā arī vietējo sabiedrību. Projekts tika īstenots ar Eiropas Ekonomiskās zonas (EEZ) granta finansiālu atbalstu divus gadus (no 2013. gada līdz 2015. gadam), iesaistot Daugavpils, Jelgavas un Valmieras pilsētas pašvaldību un Talsu novada pašvaldību. Projekta rezultativitāti apstiprina gan Izglītības iniciatīvu centra veiktais projekta rezultātu izvērtējums, gan arī pētījumā apsekoto ekspertu **pozitīvais romu mediatoru darba novērtējums**: izglītības jomā veicināta romu ģimeņu un izglītības iestāžu sadarbība un palielināta romu ģimeņu iesaistišanās bērnu izglītošanā, sociālajā jomā sniegta palīdzība romu kopienas pārstāvjiem sociālās palīdzības saņemšanas un citu sociālo jautājumu risināšanā, kā arī palīdzība mājokļa, nodarbinātības jautājumu risināšanā un atbalsts veselības aizsardzības jomā.

Nozīmīgu soli romu integrācijas procesa veicināšanā ir īstenojusi Kultūras ministrija, 2014. gadā izveidojot **Reģionālo (pašvaldību) ekspertu tīklu**, kurā iesaistīti speciālisti no 14 pašvaldībām (Daugavpils, Jelgavas, Jēkabpils, Jūrmalas, Rīgas, Valmieras, Ventspils, Dobeles novada, Kandavas novada, Limbažu novada, Madonas novada, Rūjienas novada, Talsu novada un Tukuma novada). Ekspertu tīkla darbības pamatprincipi ir vērsti uz to, lai veicinātu un atvieglotu regulāru informācijas un pieredzes apmaiņu starp pašvaldību speciālistiem romu integrācijas jautājumos, kā arī attīstītu sadarbību starp Kultūras ministriju, pašvaldību iestādēm un romu kopienu efektīvākai romu integrācijas politikas īstenošanai.

Strādājot ar romiem analfabētiem un romiem ar vājām lasīt un rakstīt prasmēm, lai būtu pārliecība, ka klients ir sapratis un piekritis sociālā dienesta sastādītajam dokumenta saturam, un lai izvairītos no iespējamām tālākām manipulācijām no klienta puses, Sabīles sociālā dienesta darbiniece vienmēr skaļi nolasa sastādīto dokumentu. Šāds komunikācijas veids veido ciešāku uzticību starp romiem un sociālā dienesta pārstāvjiem.

Rekomendācijas informētības veicināšanai

/ Ieteikumi Kultūras ministrijai

Ņemot vērā romu mediatoru pozitīvo ietekmi dažādu ar romu nodarbinātību, izglītību un mājokļa nodrošinājumu un sociālo problēmu risināšanā, nepieciešams no valsts vai pašvaldībām pieejamajiem finanšu avotiem (valsts budžets, ES fondi u.c.) rast finansējumu esošo romu mediatoru darba turpinājumam Valmierā, Jelgavā un Daugavpilī, uzlabot mediatora darbību Talsos, kā arī rast iespēju nodrošināt romu mediatoru Rīgā, kā arī, balstoties uz iepriekšēju situācijas izpēti, nepieciešamības gadījumā palielināt to skaitu Latvijas reģionos. Mediatoru piesaistē nav izvirzāma obligāta prasība, ka tam jābūt no romu kopienas, bet jāspēj identificēt tos cilvēkus, kuriem uzticas konkrētajā pašvaldībā dzīvojošās romu kopienas vairākums un kuri spēj veidot attiecības gan ar kopienu, gan ar pašvaldības iestādēm. Jauno mediatoru mācības rekomendējams veidot kopā ar reģionālo tīklu ekspertiem un sadarbībā ar esošajiem romu mediatoriem.

Rekomendējams turpināt iesākto darbu pie Reģionālo (pašvaldību) ekspertu tīklā iekļauto pārstāvju izglītošanas un izpratnes veidošanas par romu integrācijas jautājumiem, kā arī veicināt regulāru informācijas apmaiņu un savstarpēju labās prakses un iniciatīvu popularizēšanu starp pašvaldībām Latvijā. Ieteicams ekspertu tīkla veidošanā identificēt tās personas, kuras pārzina lokālo romu tautības iedzīvotāju situāciju, kā arī papildināt reģionālo ekspertu tīklu ar pārstāvjiem no citām pašvaldībām, piemēram, Preiļiem, Viļakas.

/ Ieteikumi pašvaldībām

Pašvaldību darbiniekiem saziņā ar romu kopienas pārstāvjiem viņu sociālo jautājumu risināšanā ieteicams lietot principu „*līdzīgs līdzīgam*”, proti, komunikācija un informācijas aprīte būs efektīvāka, ja tā tiks pasniegta vieglā, saprotamā valodā.

ES PADOMES IETEIKUMI par efektīviem romu integrācijas pasākumiem dalībvalstīs (2013/C 378/01) (2013. gada 9. decembris) 2.9. punkts: “Ja tas atbilst vietējām integrācijas pieejām, sekmēt romiem paredzētu kvalificētu starpnieku apmācību un nodarbinātību un izmantot starpniecību kā vienu no pasākumiem, lai novērstu nevienlīdzību, ar ko romi saskaras saistībā ar piekļuvi kvalitatīvai izglītībai, nodarbinātībai, veselības aprūpei un mājokļiem.”

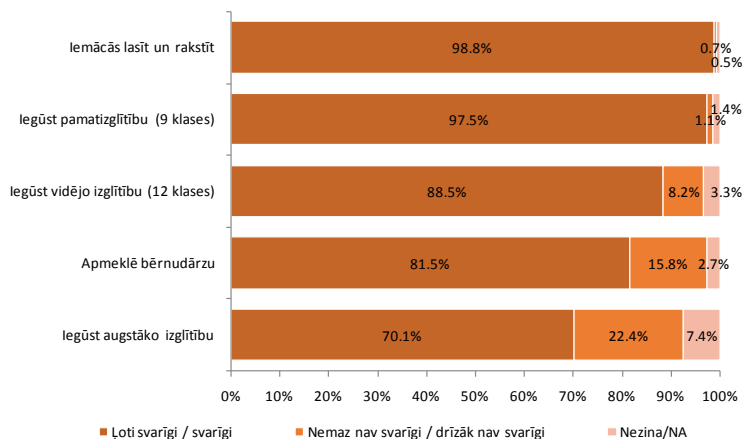
/ Izglītība

Mūsdienu sabiedrībā par veiksmīgu iekļaušanos sociālajos procesos liecina ne tikai sociālās, bet arī kognitīvās, uz pieredzi un zināšanām balstītās, prasmes. Tieši izglītību var uzskatīt par vienu no būtiskākajiem priekšnosacījumiem šo procesu apguvē. Romu zemais izglītības līmenis ir aktuāls jautājums Latvijā vairākus gadu desmitus. Neskatoties uz to, ka ir tikušas izstrādātas daudzas programmas, attīstības plāni un citas romu atbalsta iniciatīvas, taču ir akūti nepieciešami reāli pasākumi, kas nodrošinātu ne tikai romu bērnu, bet arī pieaugušo tiesību īstenošanas iespējas uz kvalitatīvu izglītību. Turklāt ne mazāka nozīme ir pašu romu vēlmei iekļauties izglītības iegūšanas procesos. Kopumā **98,8% romu tautības aptaujas dalībnieku jautājumā**

par savu bērnu izglītības līmeni atzina, ka viņiem ir svarīgi, lai viņu bērni iemācās lasīt un rakstīt. Gandrīz tikpat lielā mērā (97,5%) par saviem bērniem svarīgu romi atzīst pamata izglītības iegūšanu. Pietiekami nozīmīga romiem šķiet arī vidējās (88,5% uzskata par svarīgu) un augstākās (70,1% uzskata par svarīgu) izglītības ieguve, tomēr fokusa grupās paustie viedokļi liecina par pamatizglītību kā nepieciešamību, bet vidējās un augstākās izglītības ieguvi par vēlamu (gadījumā, ja bērnam ir atbilstošas spējas un vēlšanās). Būtiski ir atzīmēt, ka vairākums (81,5%) apzinās arī bērnu dārza apmeklēšanas nozīmi efektīvākai bērna iesaistišanai tālākā izglītības procesā, tai skaitā latviešu valodas apguvē.

Vai, domājot par savu bērnu un mazbērnu izglītības līmeni, jūsuprāt, ir svarīgi, lai viņi... ?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

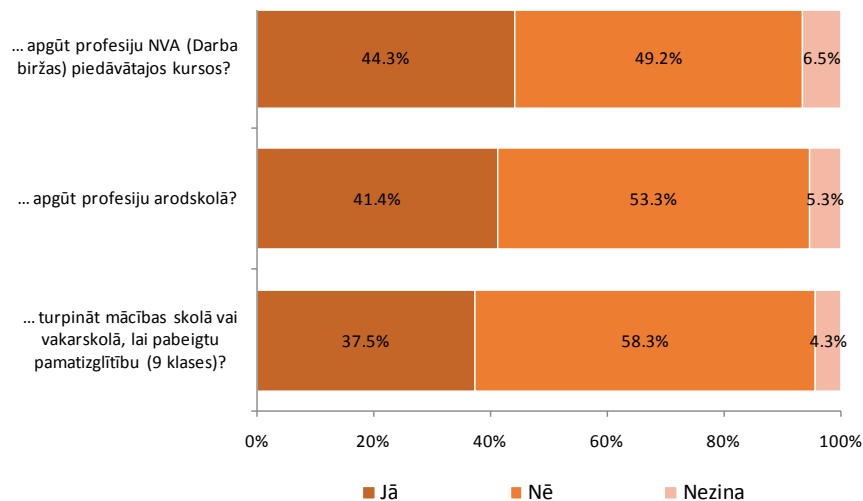
Šī pētījuma veiktās aptaujas rezultāti apliecina **pozitīvu romu attieksmes maiņu saistībā ar izglītības iegūšanas nozīmīgumu.**

Romu izglītības līmeņa uzlabojums vērojams arī, salīdzinot 2000. un 2011. gada Tautas skaitīšanas datus, piemēram, pamata izglītību kā augstāko sasniegto izglītības līmeni norādīja par 12,6% vairāk romu tautības pārstāvju nekā 2000. gadā.

Vidējās vispārējās izglītības sasniegušo skaits palielinājās par 3,6%, profesionālās vidējās vai arodizglītības ieguvēju skaits par 2,3%. Tikai augstākās izglītības ieguvušo skaits pieaudzis nedaudz – par 0,4%, taču arī tas ir vērtējams pozitīvi. Pieaugums vērojams arī to romu vidū, kuri norādījuši savu izglītību kā zemāku par pamatu, kāpums sasniedz 2,8%.

Vai pašlaik jūs gribētu... ?

Bāze = respondenti, kuriem ir zemāka par pamata izglītību; N = 178

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Romu vēlme izglītoties apliecina šī pētījuma romu kvantitatīvās aptaujas rezultāti, ka **37,5% respondentu gribētu pabeigt pamatzglītību**, 41,4% aptaujāto romu gribētu apgūt profesiju arodskolā, savukārt 44,3% respondentu gribētu apgūt NVA piedāvātos kursus.

LR Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) veiktā 2013. gada monitorin-

ga dati liecina, ka 2013./2014. mācību gadā skolu apmeklēja 1032 romu tautības skolēni 140 vispārējās izglītības iestādēs. Lielākā daļa jeb 69% romu skolēnu apguva mācību vielu vispārējās izglītības programmu ietvaros, kas ietver trīs izglītības pakāpes – pirmsskolas izglītību, pamatzglītību un vispārējo vidējo izglītību. Speciālās izglītības programmas, kas paredzētas

personām ar speciālām vajadzībām un tajās ir adaptēta vispārējā un profesionālā izglītība, apguva 26% romu tautības bērni. Savukārt 5% romu tautības skolēni mācījās profesionālās izglītības programmās, kurās jaunieši apgūst dažādu profesiju prasmes.

Šobrīd valstī **netiek apkopoti statistikas dati** par romu bērnu pirmsskolas izglītības iestāžu (to skaitā bērnu vecumā līdz 5 gadiem un privāto pirmsskolas izglītības iestāžu) apmeklējumu, augstskolu studentu skaitu, kā arī analfabētu skaitu. Regulāras un mērķtiecīgas pētniecības neesamība liedz izvērtēt Latvijā īstenotās romu izglītības politikas ietekmi.

Kā parāda iepriekš minētā IZM monitoringa dati, neiegūstot pamatskolas izglītību, 15,9% romu bērnu pārtrauca mācības, bet 250 romu skolēni mācījās klasēs, kas neatbilst viņu vecuma posmam. 3,6% romu neprot ne lasīt, ne rakstīt, tas ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka **analfabētisms nav reti sastopama gadījuma rakstura problēma Latvijā dzīvojošo romu kopienās**.

Romu bērni mazāk nekā citu tautību iedzīvotāju bērni apmeklē skolu, neiet skolā vai pārtrauc mācības apņēmības un motivācijas trūkuma dēļ. Iemesls ir arī vecāku liegums vai neieinteresētība bērna skolas gaitās.

Romu finansiālais stāvoklis tiešā veidā ietekmē to, ka bērni neapmeklē skolu vai mācības tiek pārtrauktas. Vecāki nevar atļauties sagatavot bērnus skolai, iegādāties visas skolai nepieciešamās preces, tādējādi nespējot pilnvērtīgi sagatavot savus bērnus sekmīgam mācību procesam.

Ietekmējošais faktors, kas bremzē bērna iejušanos jaunā vidē, kā arī kavē jaunu zināšanu apguvi, ir valodas barjera. Šajā pētījumā veikta aptauja atspoguļo faktisko situāciju romu ģimenēs, kur 87,5% ikdienas sarunvaloda ir romu, un tikai 6,7% latviešu un 5,8% krievu valoda.

Kopumā secināms, ka Latvijā dzīvojošie romi apzinās izglītības nozīmi, tāpēc īpaši svarīgi izstrādāt un īstenot pasākumus, kas nodrošinātu ne tikai romu bērnu, bet arī pieaugušo tiesības un iespējas uz kvalitatīvu izglītību.

Labās prakses piemēri

Kopš 2008./2009.m.g. **skolotāju palīgi-romi**, strādājot pirmsskolas grupās un sākumskolas klasēs, veiksmīgi veido sadarbību starp romu tautības bērniem, viņu ierasto vidi un izglītības sistēmu. Bērniem tiek nodrošināta nepieciešamā palīdzība mācību procesā, kā arī tiek veicināta sadarbība starp izglītības iestādi (skolu) un romu kopienu attiecīgajā pašvaldībā. Īpaši veiksmīgi vērtējamas ir skolotāju palīgu-romu aktivitātes Jelgavas 4. pamatskolā un Lādezera pamatskolā.

Daugavpilī, Jelgavā, Valdemārpilī un Valmierā 2014.gadā tika atklāti **resursu centri** jeb **multikulturālās klases** romu bērniem, jauniešiem un viņu vecākiem, lai veicinātu bērnu un jauniešu iekļaušanos vienotā izglītības sistēmā. Iniciatīvas ietvaros tiek organizēti dažādi starpkultūru komunikācijas pasākumi gan romu kultūras, gan citu etnisko grupu kultūras iepazīšanai. Romu tautības bērniem tiek piedāvāta arī iespēja apgūt dažādas prasmes un zināšanas inovatīvā formā, piemēram, latviešu valodas apguvei izmantojot datoru. Tādā veidā tiek rasta interaktīva pieeja mācību procesam.

Rekomendācijas

/ Ieteikumi Izglītības un zinātnes ministrijai

Rast iespēju nodrošināt jaunu skolotāju palīgu-romu sagatavošanu darbam pirmsskolas grupās un sākumskolas klasēs, jo to kopējais skaits ir nepietiekams, lai aptvertu visas mācību iestādes, kurās nepieciešama skolotāju palīgu-romu klātbūtne. Skolotāju palīgs-roms ir saikne starp romu bērnu un skolotāju, pilda tulka funkcijas, kā arī māca latviešu valodu, kuras nezināšana ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem mācību vielas uztveres un apguves procesā.

Iespēju robežās pilnveidot skolotāju palīgu-romu mācību sistēmu, aktualizējot un nosakot augstākas izglītības prasības šā līmeņa darbiniekiem. Līdz ar profesionālās izaugsmes veicināšanu nepieciešama skolotāja palīga-roma statusa maiņa, tuvinot to skolotāja statusam, tādējādi paaugstinot šobrīd zemo atalgojumu.

Iniciēt un apkopot informāciju par romu bērnu skaitu visos izglītības līmeņos, tādējādi iegūstot pilnvērtīgu romu situācijas raksturojumu. Datu trūkums īpaši vērojams pirmsskolas un augstskolas līmenī, kā arī nav pieejami precīzi dati par romu analfabētu īpatsvaru.

/ Ieteikumi pašvaldībām

Rast iespēju finansiāli atbalstīt skolotāju palīgus-romus, nodrošinot finansējumu darba samaksai un kvalifikācijas celšanai. Svarīgi skolotāju palīgu - romu pieejamību nodrošināt pirmsskolas un sākumklašu posmā.

Nodrošināt romu bērniem atbalsta personāla pieejamību skolās, piedāvājot psihologa, logopēda un sociālā pedagoga pakalpojumus. Šo speciālistu darbs bērniem var atvieglot mācību materiāla apguvi, laicīgi konstatējot un novēršot uztveres un cita veida psiholoģiskas problēmas, kā arī veidojot ciešāku sadarbību ar vecākiem.

/ Ieteikumi nevalstiskajām organizācijām

Rast iespēju izveidot un attīstīt konsultatīvos centrus romiem, kas pildītu šādas funkcijas:

- apzinātu potenciālo pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņu vecākus un nodrošinātu aktuālas informācijas sniegšanu;
 - piedāvātu praktisko zināšanu (dažādu iesniegumu rakstīšanas pamatus, likumu skaidrojumus utt.) apguves iespējas;
 - organizētu analfabētu apmācības, īstenojot kardināli atšķirīgu un inovatīvu mācību vielas pasniegšanas veidu, piesaistot spējīgus pasniedzējus, kā arī piedāvājot izdevīgu mācību norises laiku.
-

Īstenot starpkultūru komunikācijas pasākumus sadarbībā ar skolām un organizēt izglītojošo un skaidrojošo darbu bērniem un pieaugušajiem. Dažādu tautību bērnu un pieaugušo iesaiste, informēšana un līdzdarbošanās mazinās stereotipu un aizspriedumu izplatību.

/ Ieteikumi pedagogiem

Palielināt romu bērnu vecāku iesaisti mācību procesos, jo to izglītošana un mērķtiecīga iekļaušana mācību procesā nodrošina pozitīvu atgriezenisko saiti, mainās vecāku uztvere par izglītības nozīmi sava bērna dzīvē un tā motivē bērnus mācīties. Darbā ar vecākiem nepieciešams iesaistīt skolas administrāciju, klases audzinātāju, kā arī psihologu un sociālo pedagogu. Plašāks speciālistu loks nodrošina visu iesaistīto pušu sadarbību un uzlabo problēmsituāciju risinājumu.

Rast iespēju pielāgot skolās esošos mācību materiālus romu bērnu vajadzībām, izmantojot interaktīvu pieeju un atšķirīgas metodes mācību vielas apguvē. Lai romu bērniem būtu lielāka ieinteresētība apgūt jauno mācību vielu, nepieciešama nestandarta pieeja un risinājumi, kā arī interaktīvi materiāli.

Iespēju robežās ieviest skaidrojošas lekcijas un mācības par dzimumaudzināšanu un kontracepcijas jautājumiem, piesaistot vieslektoros – ārstus. Romu jaunieši salīdzinoši agri (13-15 gadu vecumā), veido ģimenes un dzemdē bērnus. Tieši ārstu vieslektoru viedoklis par kontracepcijas nepieciešamību varētu samazināt to jauniešu skaitu, kuri pamet skolu gaidāmā ģimenes pieauguma dēļ.

Sagatavot un izglītot izglītības iestāžu darbiniekus starpkultūru jomā, tādējādi mainot ne-romu pedagogu uztveri un attieksmi pret romu bērniem. Skolas administrācijas un pedagogu informētība par mācību vielas apguves iespējām un problēmsituāciju risinājumiem palīdzēs romu bērniem uzlabot mācību vielas apguvi, kā arī lielā mērā novērsis potenciālo atstumtību izglītības iegūšanas procesā.

/ Nodarbinātība

Nodarbinātībai, vienai no galvenajiem iedzīvotāju dzīves līmeni ietekmējošiem faktoriem, ir visbūtiskākā loma ne tikai romu kā nabadzībai un sociālās atstumtības riskam pakļautās grupas sociāli ekonomisko apstākļu uzlabošanā, bet arī veiksmīgam viņu iekļaušanās procesam Latvijas sabiedrībā.

Kopumā **82,3%** romu aptaujā uz jautājumu par to, vai viņi paši vai arī viņu tuvākie ģimenes locekļi pēdējo triju gadu laikā ir piedzīvojuši situācijas, kad **darba devēji atsakās viņus pieņemt darbā** čigānu tautības dēļ, atbildēja apstiprinoši, turklāt vairāk nekā puse (56,7%) aptaujāto romu apgalvoja, ka viņiem ir šāda pieredze, bet 43,2% atzina, ka diskriminējošu attieksmi no potenciāliem darba devējiem darbinieku atlasē situācijās ir izjutuši tuvi viņu ģimenes locekļi.

Kvantitatīvās romu aptaujas rezultātus apstiprina gan visās romu fokusa grupās, gan arī ar NVA darbiniekiem visu padziļināto interviju laikā izskanējušie viedokļi par formāli slēpto, bet praksē vēl arvien pastāvošo noraidošo attieksmi un aizspriedumiem no darba devējiem pret vakanto darbavietu pretendentiem ar tumsnējāku ādas krāsu vai kādām pazīmēm ārējā izskatā, kas varētu liecināt par viņu čigānisko izcelsmi. Visās fokusa grupu diskusijās tika pieminēti patiesi gadījumi, kad potenciālie darba devēji darba interviju laikā solījuši romu izcelsmes

pretendentiem darbinieku atlasē procesa noslēgumā pārzvanīt, lai informētu par rezultātiem, bet realitātē solītais zvans izpalicis.

.....pabeidzu NVA kursus, gāju ar cerībām uz intervijām, bet nekā – neviens pat nepiedāvāja pamēģināt... solīja piezvanīt pēc nedēļas, bet nepiezvanīja... tikko dzirdi, ka sola atzvanīt, tā jau skaidrs, ka nezvanīs..."
(sieviete, 32 gadi, Daugavpils).

Arī nodarbinātības politikas realizētāju un pilsoniskās sabiedrības pārstāvju intervijās visās aptaujas norises vietās tika minēti konkrēti diskriminācijas gadījumi, kad darba devēji pat vietējā darbinieka (latvieša vai krieva) rekomendētam romu tautības kandidātam, tikšanās laikā konstatējot tautību, paziņo, ka vakance ir aizpildīta situācijā, kad praksē tā vēl arvien ir reāli pieejama. Būtiski piebilst, ka šie gadījumi nav kaut kur oficiāli fiksēti, jo neviena no iesaistītajām personām (īpaši paši romi, kas savu nostāju skaidro ar neuzticēšanos valsts iestādēm un tiesu sistēmai) nav vērsušies ar attiecīgām sūdzībām tiesību sargājošās vai cilvēktiesības aizstāvošās institūcijās vai organizācijās, līdz ar to darba tirgū pastāvošā diskriminējošā prakse pret romiem netiek identificēta kā problēma.

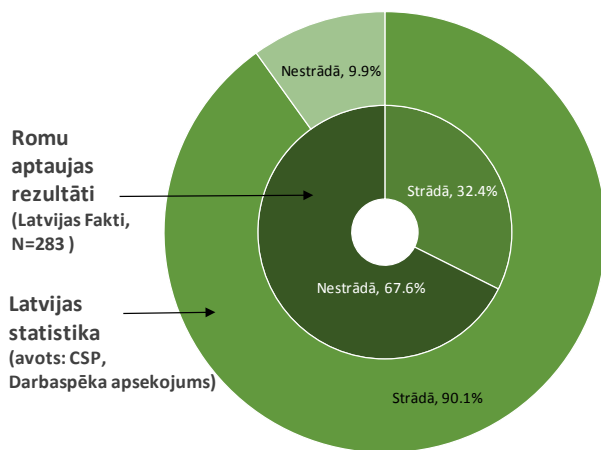
Padziļināto interviju laikā ar NVA darbiniekiem (kopumā 22) paustie

viedokļi iezīmē tendenci – romi nereti šo priekšstatu par diskriminācijas iespējamību darba tirgū lieto kā vispārzināmu faktu un kā sava veida “lozungu”, kas tiek piesaukts kā iespējama iemesls pasīvai rīcībai jau pirms došanās pie potenciālā darba devēja. Tā kā NVA darbinieku pienākumos neietilpst darba interviju fakta konstatācija un rezultāta pārbaude, tad nav iespējams noskaidrot, cik gadījumos romiem, kas meklē darbu, tas ir atteikts ar atrunu par brīvās vakances negaidītu aizpildi, kas ir grūti pierādāmi kā diskriminācijas gadījumi, un cik ir pašu romu

iepriekšējā pieredzē balstīti aizspriedumi un aizbildināšanās.

Salīdzinājumā ar 2003. gada situāciju, kad, pēc pētījuma „Čigānu stāvoklis Latvijā” autoru pētnieku aplēsēm, 90–95% darbaspējīgo čigānu bija reģistrēti vai neregistrēti bezdarbnieki², 2015.gada atvasarā (augusts–oktobris) veiktā 365 romu kvantitatīvā aptauja rāda pozitīvas izmaiņas romu nodarbinātības jomā un liecina par nodarbināto skaita pieaugumu no 5–10% 2003.gadā līdz 32,4% no ekonomiski aktīvo romu kopskaita 2015.gadā:

Bezdarbnieku īpatsvars atbilstošās vecuma grupas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā (vecumā 15 – 74 g.) 2015. gada augusts / septembris

Bezdarbnieku (gan reģistrēto, gan neregistrēto) īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, CSP veiktā Darbaspēka apsekojuma datu un Latvijas Faktu veiktās romu aptaujas rezultātu salīdzinājums.

Avoti: CSP, „Latvijas nepārtrauktā Darbaspēka izlases veida apsekojums”³; Latvijas Fakti, romu tautības iedzīvotāju aptauja, (2015)

² Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (2003), Čigānu stāvoklis Latvijā, 37.lpp.

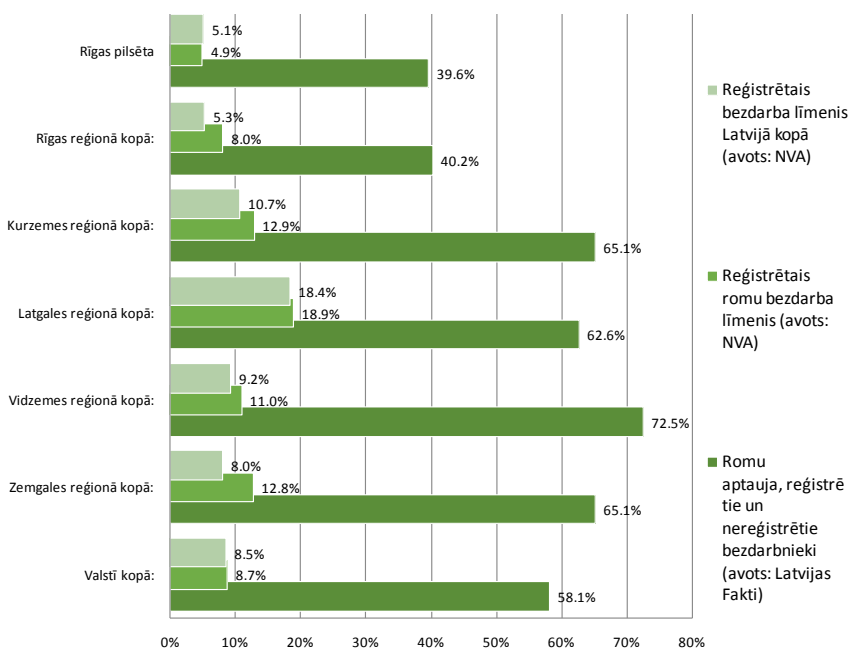
³ Centrālā statistikas pārvalde (2015). Latvijas nepārtrauktā Darbaspēka izlases veida apsekojums. Iegūts: 2015. gada 12. 09. no <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/nodarbinatiba-un-bezdarbs-36895.html>

Lai gan ir pozitīva tendence situācijai uzlaboties, jāatzīst, ka strādājošo un nestrādājošo iedzīvotāju skaita atšķirības romu un kopējā Latvijas sabiedrības auditorijā ir ļoti būtiskas – **romu vidū strādājošo skaits ir trīs reizes mazāks nekā vidēji Latvijā.**

Lai arī Rīgā kā valsts ekonomiskās attīstības centrā un Pierīgas reģionā, kur paaugstinātas darba

iespējas nodrošina Rīgas tuvums, ir vērojama salīdzinoši labāka romu nodarbinātības situācija, tomēr neoficiālā bezdarba īpatsvars, kas vairākkārt pārsniedz oficiālā bezdarba rādītājus, atsedz būtiskas ēnu ekonomikas vājās puses – maznodrošināto un neizglīto grupu atkarību, vieglo ievainojamību un sociālo neaizsargātību.

Galvenie bezdarba rādītāji reģionos vecumā 15 – 64 gadiem uz 2015. gada 31. jūliju

Reģistrēto bezdarbnieku īpatsvars valstī kopumā un Latvijas reģionos, NVA reģistrētā bezdarba rādītāju un „Latvijas Fakti” veiktās romu aptaujas rezultātu salīdzinājums.

Avoti: NVA; Latvijas Fakti, romu tautības iedzīvotāju aptauja, (2015)

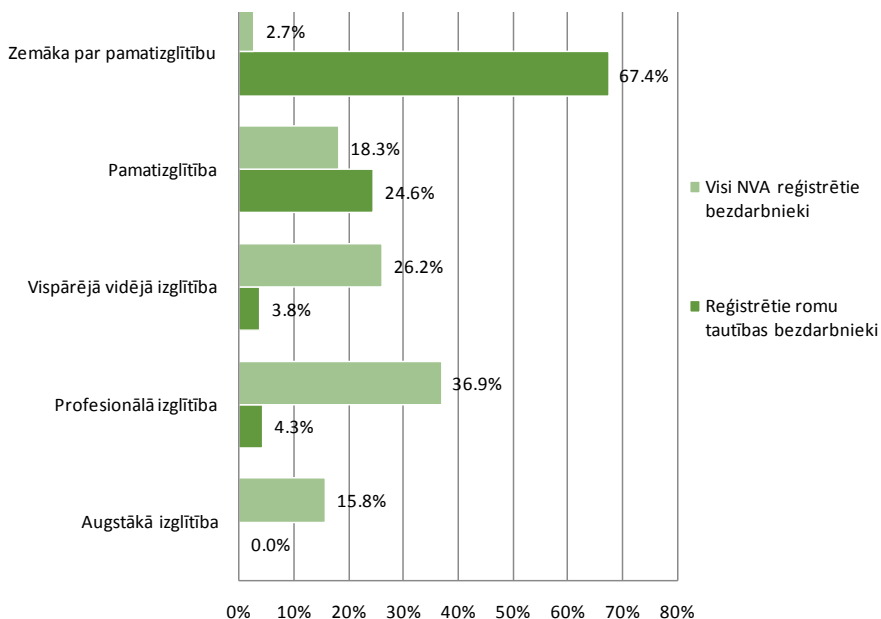
Romu tautības iedzīvotāju līdzvērtīgas iespējas iesaistīties darba tirgū kavē zemais izglītības līmenis, kas vairāk nekā divas trešdaļas romu Latvijā praktiski izslēdz ne tikai no darba tirgus, bet arī ierobežo piekļuvi nodarbinātības veicināšanas atbalsta pasākumiem, jo NVA piedāvātajiem profesionālās izaugsmes un prasmju apguves kursiem kvalificējas tikai bezdarbnieki ar izglītības līmeni, kas

ir augstāka par pabeigtām septiņām klasēm.

Saskaņā ar NVA datiem uz 2015. gada 31.augustu 67,4% visu NVA reģistrēto romu tautības bezdarbnieku izglītības līmenis ir zemāks par valstī noteikto obligāto pamatzglītību (salīdzinājumam vidēji valstī tādu ir tikai 2,7%), t.sk. apmēram 20% nav lasīt un rakstīt prasmju:

Reģistrēto romu tautības bezdarbnieku sadalījums

salīdzinājumā ar kopējo NVA reģistrēto bezdarbnieku sadalījumu grupās pēc sasniegtā izglītības līmeņa 2015. gada 31. augustā

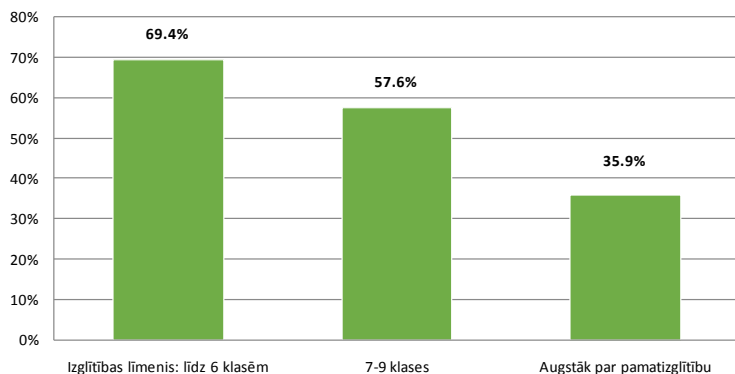
Avots: NVA(2015)

Arī romu kvantitatīvā aptauja liecina par to, ka lielāks bezdarbnieku īpatsvars ir tieši respondentu grupās ar salīdzinoši zemāku izglītības līmeni: divas trešdaļas romu ar

izglītības līmeni līdz sešām klasēm un 58% romu ar 7.–9. klašu izglītību, kuri aptaujas veikšanas laikā bija bez darba:

Bezdarbnieku (reģistrēto un neregistrēto) īpatsvars romu tautības iedzīvotāju grupās pēc izglītības līmeņa

Bāze = reģistrēti, neregistrēti bezdarbnieki un māsaimnieces; N = 191)

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Apmēram divas trešdaļas ekonomiski aktīvo romu kvantitatīvās aptaujas dalībnieku (64,6%) pēdējo triju gadu laikā ir bijuši situācijā, kad aktīvi meklējuši darbu.

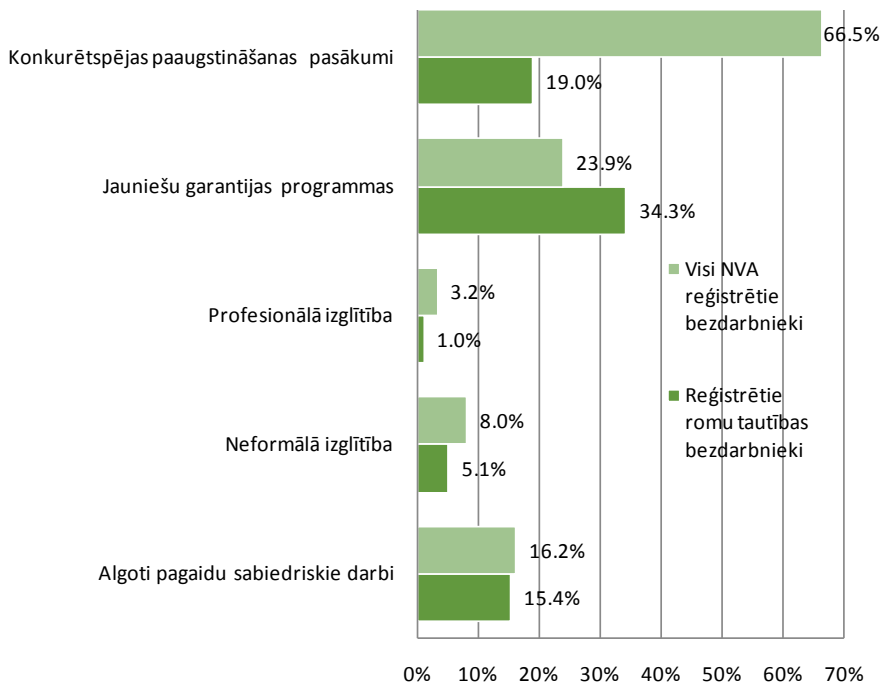
Darba meklēšanā, līdzīgi kā jebkura cita pakalpojuma saņemšanai, romi priekšroku dod tiešajai komunikācijai – divas trešdaļas (65%) darba meklētāju bija personīgi kontaktējušies ar potenciāliem darba devējiem, bet nedaudz vairāk nekā puse (56%) izmantojuši radu un draugu palīdzību. Trešais biežāk minētais darba meklēšanas veids ir CV un motivācijas vēstules nosūtīšana darba devējiem un

NVA nodrošināto darba piedāvājumu izpēte, ko nosauc nedaudz vairāk nekā 40% darba meklētāju. Lai arī darbā iekārtojušos reģistrēto romu tautības bezdarbnieku skaits nav liels (saskaņā ar NVA datiem 2015. gada astoņos mēnešos tādi ir 98) un NVA darbinieku viedokļos dominē uzskats, ka romiem ir vāja izpratne un zināšanas par NVA pakalpojumiem un to sniegtajām iespējām, tomēr respondentu atbildes apliecina NVA kā nozīmīga vidutāja lomu noteiktas romu tautības iedzīvotāju daļas darba meklēšanas praktiskajās izpausmēs.

Romi, kas aktīvi izmanto NVA pakalpojumus ir:

- trūcīgās vai maznodrošinātās personas, kuriem NVA nodrošina četru mēnešu ilgu iztikas avotu – algotus pagaidu sabiedriskos darbus;
- Jaunieši vecumā no 15 līdz 29 gadiem ar pabeigtu pamata izglītību, kuri piedalās „Jauniešu garantijas” pasākumos;
- motivēti romi ar pozitīvu iepriekšēju darba pieredzi un savam izglītības un prasmju līmenim atbilstošām nodarbinātības ambīcijām.

NVA aktivitātēs piedalījušos reģistrēto romu tautības bezdarbnieku īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo dalību NVA aktivitātēs 2015. gada augustā

Avots: NVA (2015)

Gan interviju laikā dzirdētie pakalpojumu sniedzēju pārstāvju viedokļi, gan arī romu aptaujas rezultāti liecina, ka romi ir informēti par NVA (viņi gan to atpazīst pēc nosaukuma „Darba birža”) kā vidutēja lomu nodarbinātības jautājumu risināšanā. Visbiežāk tas notiek ar sociālo darbinieku starpniecību, jo 72% gadījumu romu grupā ar izglītības līmeni līdz sešām klasēm un 48% romu ar pabeigtu pamatzglītību **bezdarba problēma tiek identificēta kopā ar maznodrošinātās vai trūcīgās personas statusa piešķiršanu**, kā rezultātā

reģistrēšanās NVA šiem iedzīvotājiem tiek noteikta kā viens no pamatnosacījumiem sociālās palīdzības un pabalstu (piem., pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai) saņemšanai. Tādējādi atklājas viena no būtiskākajām ilgstošo bezdarbnieku problēmām (tas attiecas vienlīdz lielā mērā uz romiem, kā arī citu tautību pārstāvjiem) – bezdarbnieks dodas uz NVA, nevis lai atrastu darbu, bet reģistrēties, lai kvalificētos sociālo pabalstu saņemšanai. Tas samazina nodarbinātības veicināšanas pakalpojumu klāsta

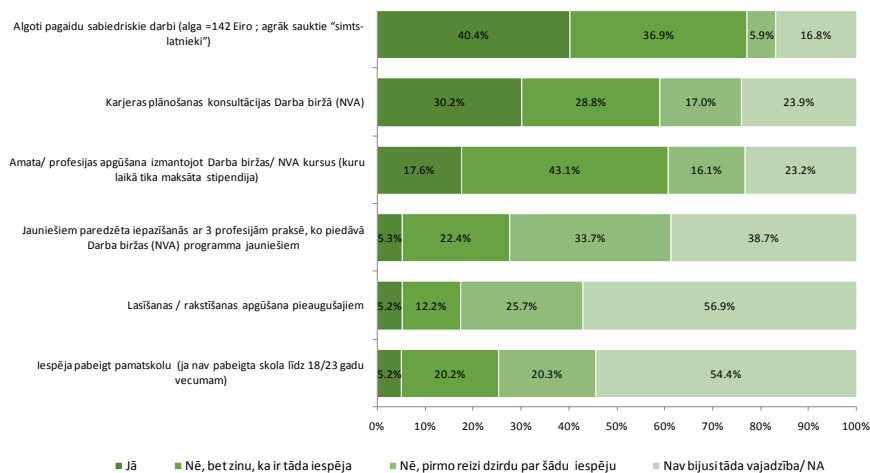
pilnvērtīgu izmantošanu, kas savu kārt ir saistāma ar NVA pakalpojumu apzināšanu, izpratni un identificēšanu kā savām vajadzībām atbilstošu – NVA iesaista bezdarbniekus pasākumos, uz kuriem konsultāciju laikā viņi piesakās. Viens no iemesliem, kāpēc romi izmanto salīdzinoši šauru nodarbinātības pakalpojumu loku (pamatā algotos pagaidu sabiedriskos darbus un jauniešu garantiju programmu), ir tas, ka romi (arī gadījumos, kad izglītības līmenis viņiem to ļauj), aizbildinoties ar sadzīves jautājumu nesakārtotību („nav, kas pieskata bērnu”; „nevarēšu regulāri izbraukāt” u. tml.), kā arī neticību iespējai pēc tam atrast darbu, nepiesakās citiem pakalpojumiem, piemē-

ram, profesionālajām mācībām un kursiem.

NVA pakalpojumu izmantošana romu vidū galvenokārt aprobežojas ar minimālu garantētu iztikas līdzekļu nopelnīšanu algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos un „obligāto” karjeras plānošanas konsultāciju apmeklēšanu, bet trūkst motivācijas (un daudzās pašvaldībās arī atbilstošu iespēju, jo mācību piedāvājums nav visur vienāds) izglītības līmeņa celšanai, kas savukārt ir galvenais pamatnosacījums tam, lai bezdarbnieks varētu pilnvērtīgi pretendēt un iekļauties NVA piedāvāto nodarbinātības veicināšanas pakalpojumu iespēju izmantošanā.

Vai pēdējo trīs gadu laikā jūs vai kāds no jūsu ģimenes locekļiem ir saņēmis jebkādu palīdzību no pašvaldības, valsts iestādes vai kādas organizācijas nodarbinātības jomā?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Izglītības un nodarbinātības jomā aptaujāto profesionāļu viedokļi liecina par romu katastrofāli zemaļm izglītības līmenim (analfabētisms, kas nereti ir satopams pat gadījumos, kad personai ir dokumenti, kas apliecina sešu, septiņu vai astoņu klašu izglītību) atbilstošu programmu nodrošinājuma trūkumu. Netiek piedāvāti regulāri un sistemātiski lasīt un rakstīt prasmju apguves kursi (neformālas izglītības iespējas) analfabētiem un cilvēkiem ar vāji attīstītām minētajām prasmēm. Tāpat **trūkst "otras iespējas" izglītības risinājumiem tiem, kuriem izglītības līmenis ir zemāks par pabeigtām sešām klasēm** un ir visai fragmentāras zināšanas daudzos pamata priekšmetos, kā arī trūkst kursu vienkāršu praktisku iemaņu (piemēram, kurpnieka, lūku groziņu pinēja u. tml.) apguvē, kas varētu būt risinājums personām ar apgrūtinātu teorētisku zināšanu uztveri un apguvi. Izglītības iestādes (t.sk. vakarskolas) nav piemērotākās cilvēkiem, kuri ilgstoši atradušies ārpus formālā izglītības procesa. Tāpat trūkst neformālu risinājumu no formālās izglītības programmu atšķirīgu mācību metožu un pieeju

piedāvājuma, ko varētu realizēt nevalstiskās organizācijas, kas specializējas izglītības pakalpojumu sniegšanā.

Trūkst programmu (sistemātiskas pieejas) romu bezdarbnieku primārā motivēšanas līmenī, t.i., personām, kuras ilgstoši atradušās ārpus darba tirgus (saskaņā ar NVA datiem romu bezdarbnieku auditorijā ilgstošo (vairāk par gadu) bezdarbnieku īpatsvars ir par apmēram 20% lielāks nekā vidēji valstī (uz 2015. gada 31.augustu – 50% romu pret 31% vidēji valstī), ir grūti rast paš-motivāciju situācijas maiņīšanai un visgrūtākais ir to ilgstoši uzturēt aktīvu. Šādos gadījumos, lai „izrautu” bezdarbnieku no apātījas, „vispārējas nekam neticības” un tā dēvētā “apburtā loka”, ir **nepieciešams lēns un sistemātisks individuāls „soli pa solim” darbs ar attiecīgo personu**, lai radītu motivāciju „gribēt dzīvot citādāk”, „gribēt strādāt” un „gribēt iekļauties sabiedrībā”, tā sagatavojot viņu tālākajam darbam ar NVA speciālistiem, kas savukārt jau strādās nākamajā motivācijas līmenī, kura mērķis būtu attīstīt vēlmi „gribēt darīt kādu noteiktu darbu vai apgūt kādu profesiju”.

Labās prakses piemēri:

Uzņēmumi, kuru nodarbināto vairākumu veido romu tautības darba ņēmēji: romi komfortabli jūtas, strādājot kopā, parādās savstarpējā konkurence, motivācija un paaugstinās darba produktivitāte.

- Ventspils ostā darbojas uzņēmums, kas nodarbojas ar kravas vagonu tīrīšanu un mazgāšanu. Tajā strādā lielākoties tikai romi, un tas tiek dēvēts par „čigānu uzņēmumu”. Tas ir spējis ar darba kvalitāti un ātrumu izkonkurēt visus iespējamus sāncenšus.
- A/S “Ventspils zivju konservu kombināts” pamatā ir nodarbinātas romu tautības sievietes. Kombināta vadība, rēķinoties ar sava personāla iztikas līdzekļu ieguves veidu – ogošanu un sēņošanu –, vasaras nogalē un rudens sākumā rīko ražošanas pārtraukumu un iekārtu remontu.

Pozitīvs mentoringa piemērs darbojas Jūrmalā – sadarbojoties romu Dienas centra vadītājam ar A/S “Putnu fabrikas Ķekava” personāldaļu, tika uzsākts sadarbības projekts, kura ietvaros nodrošinātas darba iespējas 17 romu tautības iedzīvotājiem no Jūrmalas. Darbiniekiem tiek nodrošināts transports nokļūšanai no Jūrmalas līdz Ķekavai.

Rekomendācijas nodarbinātības veicināšanai

/ Ieteikumi Labklājības ministrijai

Gan statistikas, gan romu aptaujas dati apliecina romu sociālās atstumtības, diskriminācijas un nevienlīdzības eksistenci nodarbinātības jomā, kā arī identificē romus kā bezdarba un līdz ar to arī nabadzības riskam pakļautu sociālo grupu, kas ir pietiekams pamats tam, lai šai grupai tiktu

izstrādātas un piemērotas atsevišķas programmas, lai veicinātu darba devēju ieinteresētību nodarbināt romus līdzvērtīgi citu tautību pārstāvjiem, kā arī attīstīt viņu prasmes un kapacitātes, tā veicinot iekļaušanos darba tirgū:

Atsaucoties uz ilgstošas sociālās atstumtības rezultātā izveidojušos romu kopienas vairākumam piemērotā primārā līmeņa pašmotivācijas trūkumu, aktuāla ir **individualizētu sociālās iekļaušanās motivācijas programmu** izveide un īstenošana, kas vispirms saistāma tieši ar nodarbinātību, jo tā nodrošina pieejamību iztikas līdzekļiem. Tādēļ esošajā situācijā par aktuālu un perspektīvu ir vērtējams pašlaik vēl NVA izstrādes procesā esošais projekts – ilgstošo bezdarbnieku

aktivizēšanas programma, kurai paredzētais finansējuma avots ir Eiropas Sociālais fonds. Tās ietvaros plānota mentoringa (individualizēta starpnieka) piesaistišana NVA reģistrētajiem ilgstošajiem bezdarbniekiem, lai attīstītu un uzturētu ilgstošu un pastāvīgu motivāciju dalībai darba tirgū, kā arī praktiski palīdzētu atrisināt ikdienas situācijas un grūtības, kuras pašam bezdarbniekam informācijas vai izglītības trūkuma rezultātā šķiet nepārvaramas vai aizņem tik ilgu laiku, ka zūd motivācija aktivitātei kā tādai. No pētījuma rezultātiem izrietošas rekomendācijas minētās programmas izstrādei un ieviešanai:

- Mentora aktivitāšu rezultativitātes pamatnosacījums sadarbībā ar romiem būs veiksmīga kontakta nodibināšana ar potenciālo bezdarbnieku. Romu gadījumā īpaša nozīme ir emocionālajai saskarsmei, tāpēc mentoram svarīgi izprast romu kultūras un sociālās īpatnības, raksturīgus uzvedības modeļus. No iepriekš minētā izriet ieteikums **pēc iespējas lokalizēt reģionāli mentoringa pakalpojumu iepirkumus un pašu mentoru piesaisti**, tādā veidā nodrošinot pēc iespējas kvalitatīvāku un konkrētajai kopienai atbilstošāku mentoru atlasī.
- Pašvaldībās, kurās saskaņā ar NVA reģistrēto bezdarbnieku uzskaiti romu tautības ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars pārsniedz vidējo rādītāju, situācijas līdzsvarošanai un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai ieteicams noteikt romu kvotu, kas ir jāiesaista mentoringa programmā. Pašvaldībās, kurās konstanti viena kalendārā gada periodā ir vairāk nekā 20 ilgstošo romu tautības bezdarbnieku, mentoru atlasē piesaistīt vismaz vienu speciālistu ar pieredzi darbā ar romu tautības cilvēkiem.
- Mentora pienākumos būtu svarīgi iekļaut kontaktu veidošanu ar potenciālajiem darba devējiem, atgriezeniskās saiknes veidošanu un uzturēšanu ar potenciālajiem un esošajiem darba devējiem, kas palīdzētu identificēt diskriminācijas gadījumus vai tās pazīmes vakancu aizpildes situācijās un sākotnējā darba uzsākšanas periodā.

Ņemot vērā faktu, ka NVA reģistrēto bezdarbnieku kopā ir identificēti analfabētisma gadījumi (romu kopā – 8%) un personas ar vājām lasīt un rakstīt prasmēm (pēc NVA aplēsēm 2015. gada septembrī – apm. 400 personu kopā, 12% romu kopā), LM Apmācību komisijai ieteiktu **izskatīt iespēju iekļaut lasīt un rakstīt prasmju mācības NVA piedāvāto neformālās izglītības programmu klāstā**, paralēli veicinot atbilstošu programmu izstrādi nevalstiskajā sektorā, samazinot birokrātisko slogu un nepiemērojot rezultatīvu pieeju (vienas vienības izmaksas pieeju) šo programmu īstenošanā (t. i., neizvirzot konkrētu minimālo rakstīt/ lasīt prasmi apguvušo skaitu, kas pie mērķa grupas sarežģītības pakāpes

ir grūti prognozējams, tāpēc pats par sevi darbojas kā šķērslis programmu izstrādāšanai, tā vietā rezultativitātes sasniegšanai, ja tas ir iespējams, piemērot mentoringa programmā izmantot rezultativitāti veicinošo bonusu programmu – pašlaik izstrādes procesā).

Ņemot vērā faktu, ka 2015. gada augusta beigās NVA reģistrēto bezdarbnieku kopskaitā bija 2166 bezdarbnieku ar nepabeigtu pamatizglītību (40,3% no reģistrētajiem romiem nav pabeiguši septiņas klases), LM Apmācību komisijai izskatīt iespēju iekļaut **praktisku iemaņu mācības** (kurpnieku, groziņu pinēju u. tml.) **NVA piedāvāto neformālās izglītības un prasmju apguves programmu klāstā**, paralēli veicinot atbilstošu programmu izstrādi nevalstiskajā sektorā, samazinot birokrātisko slogu programmu nodrošinātājiem un nepiemērot rezultatīvo pieeju programmas efektivitātes veicināšanai, bet, ja tas ir iespējams, piemērot mentoringa programmā izmantot rezultativitāti veicinošo bonusu programmu, kura pašlaik izstrādes procesā.

Sadarbībā ar Ekonomikas ministriju un sociālajiem partneriem (piem., Latvijas Darba Devēju konfederāciju) **veikt pasākumus negatīvo stereotipu par romu tautības darba ņēmējiem mazināšanā, veicinot labo prakšu popularizēšanu romu nodarbinātībā**, kā arī izglītojot potenciālo darba devēju personāla nodaļu speciālistus par darba specifiku un risinājumiem, nodarbinot ilgstoši sociālās atstumtības riskam pakļautas personas. Zināšanas mazina bailes no riska un palielina iespēju mēģināt.

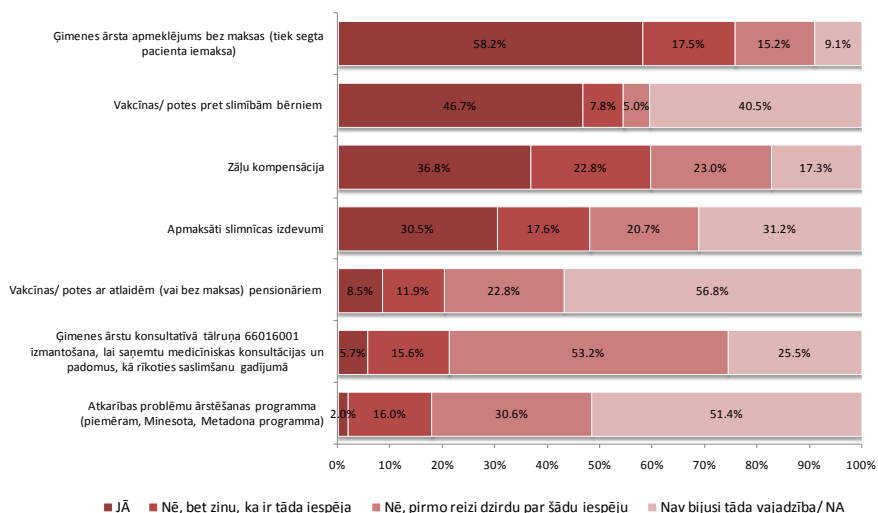
Izstrādāt atbalsta mehānismus, iekļaujot finanšu instrumentus darba devēju motivēšanai romu tautības bezdarbnieku nodarbināšanā (pētījuma gaitā izskanēja pretrunīgi viedokļi jautājumā par subsidēto darbavietu nodrošināšanu laikā no 3 līdz 6 mēnešiem roma nodarbināšanas gadījumā, lai iedrošinātu darba devējus ļaut potenciālajam romu tautības kandidātam parādīt savas spējas, attieksmi pret darbu un spēju respektēt darba laiku, kā arī darba devēja izvirzītos iekšējās kārtības noteikumus. Subsidēto darba vietu ieviešanas ideju fokusa grupu diskusijās visaktīvāk atbalstīja paši romi ar pamatojumu par viņu diskrimināciju un darba devēju neuzticēšanos šīs tautības pārstāvjiem. Tā kā problēmas esamību apstiprināja arī NVA speciālisti, tikai nespējot piedāvāt praktisku tās risinājumu, tad ieteikums ir izpētīt un izvērtēt citu valstu pieredzi, lai rastu efektīvāko risinājumu.

/ Veselības aprūpe

Viens no pamata rādītājiem, kas kopumā raksturo valsts iedzīvotāju piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem, kā arī vispārējo sadarbības līmeni ar veselības aprūpes speciālistiem un personālu, ir reģistrēšanās pie ģimenes ārsta. Romu kopienas pārstāvju sadarbības līmenis ar veselības aprūpes speciālistiem nav vērtējams viennozīmīgi. Par pozitīvu atzīstams fakts, ka **98,2% aptaujāto romu ir savs ģimenes ārsts**, un pēdējā gada laikā saistībā ar savas vai bērnu veselības jautājumiem pie ģimenes ārsta vērsušies 87,8% respondentu (to skaitā gandrīz puse jeb 47,5% – pēdējā mēneša laikā).

Savukārt zināšanu un informācijas trūkums par atsevišķu pakalpojumu pieejamību apgrūtinā to pilnvērtīgu izmantošanu. Piemēram, **vairāk nekā puse aptaujāto romu (53,2%) pirmo reizi uzzināja par iespēju izmantot ģimenes ārstu konsultatīvo tālruni**, lai gan minētais pakalpojums Latvijā pieejams jau kopš 2011. gada. Tas liecina, ka veselības problēmsituāciju gadījumos ārpus ģimenes ārsta darba laika papildu noslodze jāuzņemas ātrajai medicīniskajai palīdzībai arī gadījumos, kad nav nepieciešama akūta ātrās palīdzības sniegšana.

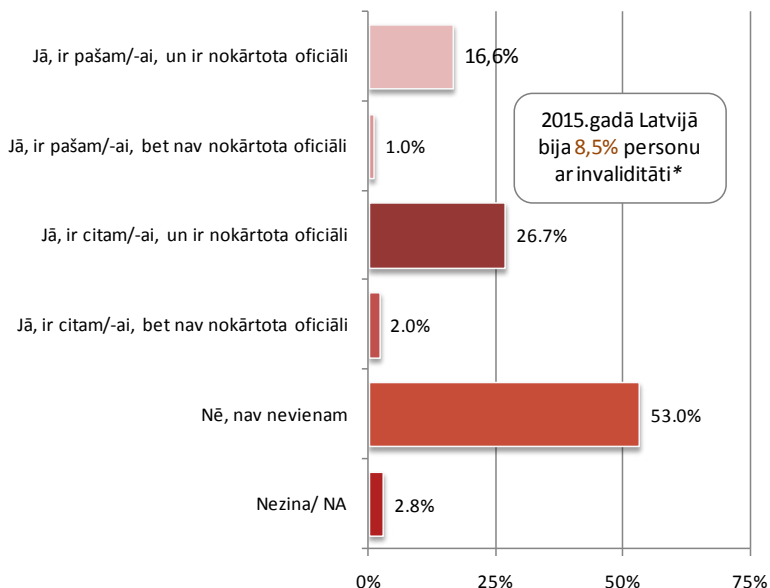
Vai pēdējo trīs gadu laikā jūs vai kāds no jūsu ģimenes esat saņēmuši jebkādu palīdzību no pašvaldības, valsts iestādes vai kādas organizācijas veselības aprūpes jomā?
Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Vai Jums pašam/-ai, vai arī kādam no Jums tuviem ģimenes locekļiem ir invaliditāte?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Vakcīnas un potes pret slimībām bērniem ir izmantojuši gandrīz puse aptaujāto romu visā Latvijā jeb 46,7% respondentu. Minētais pakalpojums nav bijis aktuāls 40,5% aptaujas dalībnieku, no kuriem vairākums ir bez bērniem un mazbērniem. Tikai 12,6% no aptaujātajiem romu tautības iedzīvotājiem, kuru ģimenēs ir bērni vai mazbērni (46 respondenti), puda viedokli, ka nav bijusi vajadzība pēc šāda veida pakalpojuma. Savukārt pensionāriem **domātās vakcīnas un potes ar atlaidēm vai bez maksas ir veikuši vien 8,5% kvantitatīvā pētījuma dalībnieku** un par

šādu iespēju pirmo reizi uzzinājuši – 22,8%. Minētie dati liecina, ka romi pauž lielākas rūpes par savu bērnu veselības stāvokli un cenšas izmantot viņiem zināmos un pieejamos pakalpojumus.

Attieksme pret pieaugušo romu kopienas un ģimenes locekļu veselību vērtējama kā salīdzinoši vienaldzīgāka un bezatbildīgāka. Vairāki veselības aprūpes eksperti padziļināto interviju gaitā uzsvēra, ka bieži tiek lietota nostāja – „kā būs, tā būs”. Romiem maz piemīt plānveida, strukturēta un uz nākotni vēsta domāšana. Tikai nonākot krīzes situācijā, kad

nepieciešama tūlītēja rīcība, roms rīkosies nekavējoties. Šādu domāšanas veidu veicina nezināšana par valsts vai pašvaldības piedāvātajiem pakalpojumiem, kā arī neizpratne par veselības aprūpes sistēmu kopumā.

Viens no negatīvi vērtējamiem aspektiem romu veselības monitoringa kontekstā ir neproporcionāli augstais invalidu īpatsvars. Latvijā 2015. gada vidū 8,5% no visiem iedzīvotājiem bija personas ar invaliditāti⁴ savukārt kvantitatīvā pētījuma dati liecina, ka **16,6% aptaujāto romu ir oficiāli noformēta invaliditāte**, turklāt 26,7% respondentu atzina, ka invaliditāte ir noformēta citam ģimenes loceklim.

Rezultāti daļēji skaidrojami ar romu lielāku ieinteresētību invaliditātes statusa iegūšanā, jo tā paredz pabalsta saņemšanu, kas bieži var kalpot par būtisku māsaiņniecības ienākumu papildu avotu vai pat vienu no galvenajiem ienākumu avotiem, tomēr paaugstināts invaliditātes risks ir raksturīgs salīdzinoši lielai romu kopienas daļai ģenētiskas iedzimtības, neveselīga dzīvesveida un dzīves apstākļu dēļ.

Ņemot vērā iepriekš minēto, par vienu no būtiskākajiem aspektiem veselības aprūpes jomā uzskatāms sieviešu veselības stāvoklis. Lai gan pakāpeniski uzlabojusies situācija dzemdniecības jomā, šī pētījuma dati atklāj, ka lielākā daļa

jeb **84,3% aptaujāto romu sieviešu, kurām ir bērni vecumā līdz 13 gadiem, pēdējās grūtniecības laikā ir stājušās uzskaitē** un regulāri apmeklējušas ginekologu vai dzemdību speciālistu, – joprojām viena no aktuālākajām problēmām romu sieviešu veselības jomā ir grūtnības ar ģimenes pieauguma plānošanu. Jāatzīmē, ka bieži vien romiem trūkst pamatzināšanu vai izpratnes par kontraceptīvo līdzekļu mērķi un lietošanu, kas savukārt rezultējas agrīnā grūtniecībā vai aborta veikšanā. Tikai trešdaļa jeb 33% aptaujāto romu sieviešu uz jautājumu, vai tiek lietots kāds no kontracepcijas līdzekļiem, piemēram, pretapaugļošanās tabletes, prezervatīvi, spirāle, atbildēja apstiprinoši. Salīdzinoši biežāk kontracepcijas līdzekļus bija lietojušas sievietes vecumā līdz 40 gadiem (vidēji 45,6%), turklāt vērojama tendence – **jo jaunākas respondentes, jo biežāk atzina, ka ir lietoti kontracepcijas līdzekļi**. Aptaujātās romu tautības sievietes no Zemgales un Kurzemes biežāk nekā respondentes no citiem reģioniem sniedza apstiprinošu atbildi (attiecīgi 47,6% un 39%). Šādi uzskati un rīcības modelis reģionālajā griezumā lielā mērā skaidrojams ar liberālāku uztveri nekā, piemēram, Latgalē, kur reliģiskās pārliecības dēļ tiek pausts konservatīvāks viedoklis.

⁴ Aprēķins veikts, balstoties uz 2015. gada CSP datiem un LM mājaslapā publicēto informāciju par invalidu skaitu 2015. gadā: <http://www.lm.gov.lv/news/id/6627>

Labās prakses piemēri

Pateicoties sociālās darbinieces uzņēmībai un pašiniciatīvai, Rīgā izdevās panākt jaunas romu māmiņas bērna reģistrāciju pie ģimenes ārsta, kas vairāk nekā divus mēnešus pēc bērna piedzimšanas nevarēja atrast ģimenes ārstu, kas piekristu to pierēģistrēt. Lai gan telefona sarunās ar sociālo darbinieci ārsti piekrita pieņemt jauno māti, klātienē jaunajai māmiņai reģistrēšanās tika atteikta, par formālo atteikuma iemeslu minot jau pietiekamo pacientu skaitu. Faktiski slēpto diskriminācijas gadījumu izdevās atrisināt, pateicoties sociālās darbinieces uzņēmībai.

Pēc **Kandavas** novada sociālā dienesta iniciatīvas 2013./2014. gadā tika veikta informatīva kampaņa romu sievietēm par HIV/AIDS profilaksi. Kampaņa tika īstenota, ņemot vērā romiem piemērotāko komunikācijas veidu, tas ir, runājot individuāli ar katru ģimeni, ar katru sievieti, tika izskaidroti būtiskākie pamatprincipi, kas jāievēro sadzīvē, ja partneris ir inficēts ar HIV/AIDS.

Rekomendācijas

/ Ieteikumi Izglītības un zinātnes ministrijai un Veselības ministrijai

Ģimenes pieauguma plānošanas un kontraceptīvo līdzekļu izmantošanas kontekstā vislielākā uzmanība ir jāpievērš izglītošanas aspektam – pamatskolā vēlams ieviest veselības aprūpes speciālistu veidotās lekcijas veselības mācības (to skaitā – dzimumaudzināšanas) jomā.

Veicināt Veselības un Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā esošu valsts iestāžu un tādu nevalstisko organizāciju kā, piemēram, „Papardes zieds”, iniciatīvas līdzekļu piesaistē padziļinātas situācijas izpēti vajadzībām, kā arī potenciālas programmas izveidei pamatzglītību iegūstošo romu meiteņu atbalstam nākotnē. Sadarbojoties attiecīgo izglītības iestāžu pārstāvjiem (pamatskolas skolotājiem, skolotāju palīgiem-romiem) un veselības aprūpes speciālistiem (piemēram, ģimenes ārstiem), ir būtiski individuāli izvērtēt situācijas, kad nepieciešamības gadījumā tiktu iekļauta pilnīga vai daļēja kontracepcijas līdzekļu nodrošināšana līdz 9. klases absolvēšanai.

Pašvaldībās ar lielu romu īpatsvaru (vidēji vairāk par 60 romu tautības iedzīvotājiem vienā pašvaldībā) sadarbībā ar NVO un romu tautības mediatoriem vai citiem speciālistiem rast iespēju izglītot veselības aprūpes speciālistus par romu kultūras un uzvedības kodeksu īpatnībām, individuālas pieejas nepieciešamību.

/ Ieteikumi pašvaldībām

Lai atslogotu neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta darbu no gadījumiem, kad nav nepieciešama akūta pirmā neatliekamā palīdzība, nepieciešami romu tautības iedzīvotāju informēšanas pasākumi visā Latvijā ar iespēju izmantot ģimenes ārstu konsultatīvo tālruni. Diemžēl ierastie komunikācijas kanāli un veidi – bukleti aptiekās un/vai ģimenes ārstu praksēs, reklāmas un sociālās kampaņas plašsaziņas līdzekļos u.tml. – darbojas nepietiekamā līmenī vai nedarbojas vispār. Vienīgā metode, kas uzskatāma par efektīvu, – tiešā saziņa, kā arī individuāla pieeja tām romu ģimenēm, kas atrodas sociāla riska grupā (piemēram, ar maznodrošināto statusu, daudz bērnu ģimenes), katras pašvaldības ietvaros.

Nodrošinot veselības aprūpes jomā nepieciešamās informācijas apriti romu tautības iedzīvotāju vidū, ieteicams izmantot sociālos darbiniekus, tiem sadarbojoties ar attiecīgās pašvaldības veselības aprūpes speciālistiem – ģimenes ārstiem, ginekologiem, vecmātēm. Kā alternatīva pieeja sociālo darbinieku slodzes mazināšanā būtu minama padziļināta romu mediatoru iesaistīšanās informatīvo kampaņu īstenošanā – sākmā iepazīstoties ar nepieciešamo informāciju par romiem pieejamajiem pakalpojumiem (ne tikai ģimenes ārsta informatīvo tālruni, bet arī par vakcīnām/potēm bērniem vai gados vecākiem cilvēkiem, kompensējamiem medikamentiem, iesaistīšanos atkarības problēmu ārstēšanas programmās utt.) pie veselības aprūpes speciālistiem un pēc tam šo informāciju sniedzot tālāk romu kopienas pārstāvjiem.

Ņemot vērā romu mediatoru iepriekšējo pozitīvo praksi un rezultātus sadarbības veicināšanā un informācijas aprites nodrošināšanā starp romu kopienas pārstāvjiem un valsts/pašvaldības institūcijām, kā arī veselības aprūpes speciālistiem, būtu nepieciešams pašvaldībām rast iespēju finansiāli atbalstīt romu mediatoru darbību un to skaita palielināšanu (attiecināms uz pašvaldībām, kurās dzīvo romi).

ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020.gadam (Eiropas Komisija, Brisele, 5.4.2011, COM(2011): „**Ja iespējams, kvalificēti romu iedzīvotāji ir jāiesaista veselības aprūpes programmās, kas ir paredzētas viņu kopienām.**”

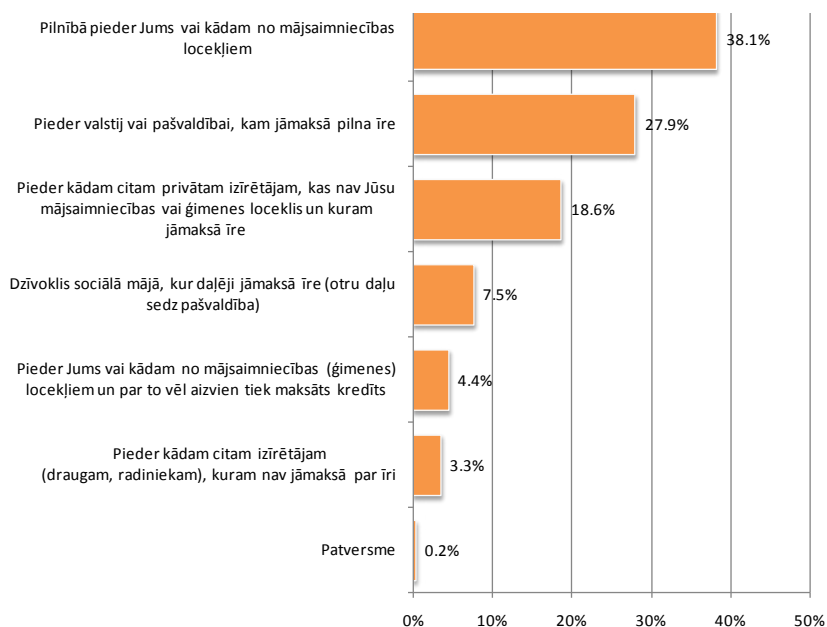
/ Mājokļa nodrošinājums

Ar mājokļa nodrošinājumu būtu jāsaprot netikai mājokļa pieejamība fiziskā nozīmē – iespēja īrēt vai iegādāties īpašumu –, bet arī pieeja komunālajiem pakalpojumiem un

cilvēka cienīgu dzīves apstākļu nodrošinājumu. Raksturojot mājokļu pieejamību romu tautības iedzīvotājiem, viens no būtiskiem rādītājiem ir tā īpašumtiesību statuss.

Vai mājoklis, kurā Jūsu mājsaimniecība dzīvo...?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Mājokļa piederības struktūras analīze liecina, ka romu tautības iedzīvotājiem, mājoklis privātā īpašumā ir vidēji retāk nekā pārējiem Latvijas iedzīvotājiem un viņi biežāk izmanto pašvaldībās pieejamo dzīvojamo fondu: saskaņā ar romu aptaujas datiem 42,5% mājoklis

pieder respondentam vai kādam no mājsaimniecības locekļiem, no kuriem 38,2% tas pilnībā pieder aptaujātajam vai kādam no mājsaimniecības, bet 4,4% vēl aizvien par to tiek maksāts kredīts. Nedaudz mazāk nekā piektdaļa aptaujāto romu (18,6%) mājokli izīrē no cita īpaš-

nieka, savukārt **ievērojama romu daļa mitinās pašvaldības uzturētos mājokļos** – kopumā vairāk nekā trešdaļa aptaujas dalībnieku (**35,6%**) (Latvijā privātā īpašumā mājoklis ir 58,8%, tiek izīrēts 12,6%, bet cita mājokļa piederības forma – 28,6% iedzīvotāju)⁵.

Gan kvantitatīvās romu aptaujas rezultāti, gan publiskā sektora pārstāvju intervijas atklāj, ka **lielai daļai romu mājokļa uzturēšanas iespējas ir ierobežotas un vairumam māj-saimniecību ir grūtības mēnesī atvēlēt nepieciešamos finanšu līdzekļus esošā mājokļa uzturēšanai.** (atbilstoši romu aptaujas datiem:

"Zemie un neregulārie ienākumi ir viens no būtiskākajiem mājokļa pieejamību ierobežojošiem faktoriem",

35,6% vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir līdz 60 eiro, 33% no 60–136 eiro un 14,2% – vairāk par 137 eiro) un tādēļ romi biežāk izvēlas lētākus un mazāk labiekārtotus mājokļus un vidēji biežāk nekā citi dzīvo pašvaldībai piederošos īpašumos un sociālajos mājokļos.

ievērojamai daļai romu kopienas

"ir ierobežotas iespējas ne tikai īrēt, bet arī iegādāties mājokli, "

kas ir saistāms ar relatīvi zemiem un neregulāriem ienākumiem un ar

finanšu iekrājumu neesamību, kas liedz iespēju iegādāties īpašumu, kā arī izveidot pirmās iemaksas uzkrājumu mājokļa kreditēšanas gadījumā (tikai 9,4% pētījumā aptaujāto romu ir uzkrājumi neparedzētiem tērīņiem, kas būtu lielāki par 250 eiro). Savukārt fokusu grupu diskusijās ar romiem tika minēta izteikta neuzticība banku sniegtajiem pakalpojumiem un nevēlēšanās uzņemties kreditsaistības.

Būtisks mājokļa pieejamību ierobežojošs faktors ir

"sabiedrībā pastāvošie aizspriedumi par romiem kā nevēlamiem īrniekiem un kaimiņiem"

un iesakņojušies priekšstati par romiem kā sociālo grupu, kas dzīvo nabadzīgi, izturas nesaudzīgi pret citu īpašumu, piekopj dzīvesveidu, kas neatbilst sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām, un ar saviem ikdienas paradumiem traucē kaimiņus – kopumā 12 pašvaldību pārstāvji ir norādījuši, ka šie stereotipi ierobežo romu piekļuvi privātajam īres sektoram:

"Cilvēki ne īpaši vēlas izīrēt dzīvokļus romu tautības pārstāvjiem, jo ir stereotipi un iedomas, ka būs problēmas un līdz ar to sanāk tā, ka romu tautības iedzīvotāji ir uz ielas. Un ir tā, ka citreiz viņi pat ir gatavi maksāt par dzīvokli, bet dēļ tā, ka nav ko īrēt, paliek uz ielas" (pašvaldības darbiniece Kurzemē).

⁵ Houingeurope (2015) The State of Housing in the EU 2015. A Housing Europe Review. Pieejams:www.houingeurope.eu/resource-468/the-state-of-housing-in-the-eu-2015

Gan speciālistu intervijās, gan arī romu fokusu grupu diskusijās tika konstatēts, ka pieeju mājoklim kavē arī tādi subjektīvi faktori kā pašas **kopienas prasības pēc noteiktas dzīvesvietas.**

Pirmkārt, to nosaka romu tautības iedzīvotāju izteiktā vēlme pēc dzīvesvietas pilsētas vai pašvaldības centrā vai arī tādās vietās, kur jau koncentrējas lielāks romu īpatsvars. Otrkārt, romu mājokļa vietas izvēli reizēm nosaka arī pašu romu savstarpējās attiecības – nereti vienā apdzīvotā vietā mitinās divas atšķirīgas romu kopienas, un romi, baidoties, ka netiks pieņemti, un vairīdamies no iespējamiem konfliktiem, atsakās no dzīvošanas šādās apkaimēs.

Pieklūvi mājoklim nereti kavē arī pašu

"romu neprasme to atrast un pilnvērtīgi izmantot pieejamos informācijas veidus",

kas ir saistīta ar relatīvi zemu romu tautības iedzīvotāju izglītības līmeni un bieži pat lasītprasmes trūkumu (saskaņā ar kvantitatīvās aptaujas rezultātiem 48,9% respondentu izglītība ir zemāka par pamatskolu, 34% ir pamatzglītība un 17,2% augstāka par pamatskolu), zemajām datorlietošanas prasmēm un ierobežoto pieklūvi internetam, tas liedz iespēju izmantot tradicionālos īres mājokļu meklēšanas veidus un būtiski sašaurina mājokļa atrašanas iespējas. Palīdzība tādos gadījumos

tiek lūgta kādai no romu uzticības personām – vietējai autoritātei vai romu mediatoram, nereti arī sociālo dienestu darbiniekiem vai atsevišķās pašvaldībās mājokļu speciālistiem, tā radot papildu slodzi pašvaldību darbiniekiem to problēmsituāciju risināšanā.

Mājokļa nodrošinājumā viens no būtiskiem aspektiem ir tā kvalitāte, kuru raksturo, pirmkārt, tā pietiekamība, ar to saprotot pietiekamas dzīvojamās platības nodrošinājumu, otrkārt, tā piemērotība, kas atspoguļo tādus sadzīves apstākļus raksturojošus aspektus kā mājokļa fiziskais nolietojums, tā labiekārtotība un pieeja komunālajiem pakalpojumiem.

Saskaņā ar kvantitatīvās aptaujas datiem

" vienā romu mājsaimniecībā dzīvo vidēji uz pusi vairāk ģimenes locekļi (4,71) nekā vidēji Latvijā (2,4)",⁶

tipiski tā ir 4–6 cilvēku liela ģimene, un vismaz piektdaļa dzīvo mājsaimniecībās, kurās zem viena jumta mit trīs vai pat vairāk paudžu, kas **liecina par iespējamu pārapdzīvotību** romu mājokļos. Arī kvantitatīvās aptaujas rezultāti par romu izjūtām par mājokļa pietiekamību atklāj, ka trešdaļa (33,1%) aptaujāto uzskata, ka viņu mājokli ir pārāk maz vietas un valda saspīestība.

⁶ LR Centrālā statistiskās pārvalde (2015). Ienākumi un dzīves apstākļi Latvijā 2014.gadā. Statistikas datu krājums. Rīga

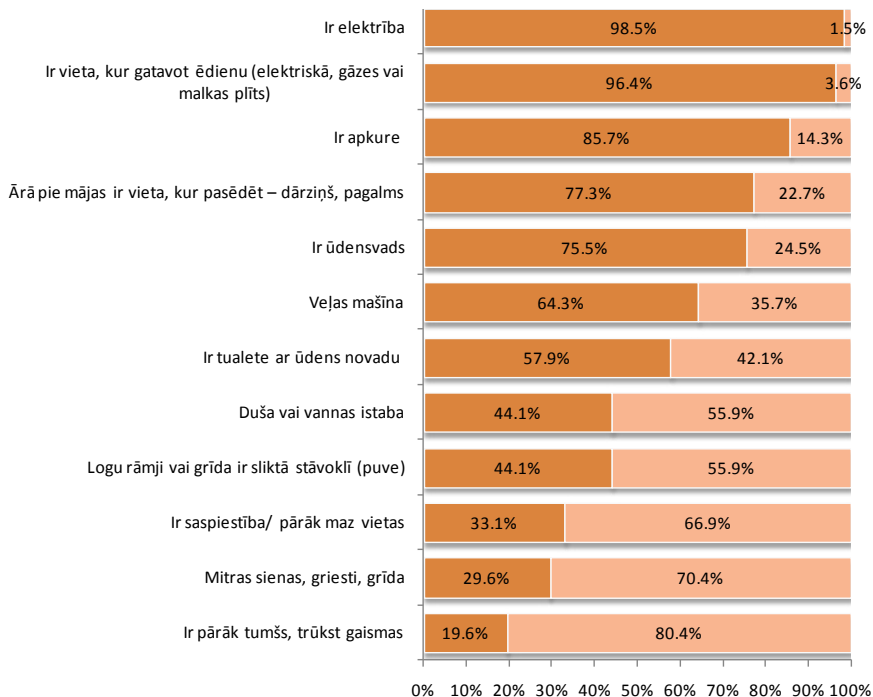
Romu situācija mājokļu jomā ir neapmierinoša un kopumā ir vērtējama sliktāk nekā pārējo Latvijā dzīvojošo iedzīvotāju situācija. Vairākums romu dzīvo māsaimniecībās, kurās nav kāds no pamata labierīcību veidiem (ar to saprotot ūdensvads, duša vai vannasistaba, tualete ar ūdens novadi), un mājokļa tehniskais stāvoklis ir vērtējams salīdzinoši zems. Būtiskākā romu mājokļu problēma ir to sanitārais aprikojums –

" 55,9% romu apdzīvoto mājokļu nav pieejama duša vai vannasistaba,"

un 42,1% mājokļu nav ierīkota tualete ar ūdens novadi. Ceturtdaļai aptaujāto romu (26%) mājokli nav pieejams ūdensvads, kas ir uzskatāms par būtisku dzīves apstākļu pasliktinošu apstākli, tas ierobežo higiēnas pamatvajadzību nodrošinājumu, radot arī lielāku saslimstību risku.

Kas no tālāk uzskaitītā ir jūsu mājokļi?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

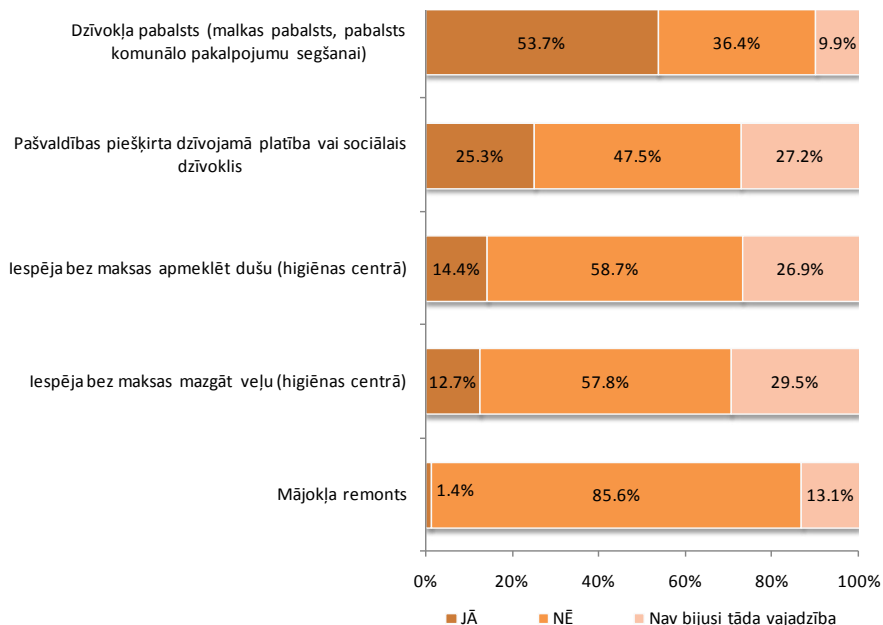
Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Aplūkojot mājokļa nodrošinājumu, svarīgs aspekts ir ar mājokļu jomu saistītu dažādu palīdzību pieejamība. Romi saņem pašvaldību un nevalstisko organizāciju nodrošināto atbalstu tādā pašā kārtībā kā pārējie iedzīvotāji, kuri spēj pierādīt valsts institūcijām, ka netiek nodrošinātas viņu pamatvajadzības. Pētījums atklāj, ka romi aktīvi izmanto pašvaldību

un nevalstisko organizāciju sniegto atbalstu mājokļu jomā, – visbiežāk tiek izmantota iespēja no pašvaldības saņemt dzīvokļa pabalstu – to pēdējo triju gadu laikā ir saņēmuši vairāk nekā puse aptaujāto (53,7%), tas ir skaidrojams ar romu kā maznodrošinātas un sociālās atstumtības riskam pakļautas grupas lielu īpatsvaru.

Vai pēdējo trīs gadu laikā jūsu ģimene ir saņēmusi jebkādu palīdzību no pašvaldības, valsts iestādes vai kādas organizācijas mājokļu jomā?

Bāze = visi aptaujas dalībnieki; N = 365

Avots: Latvijas Faktu romu tautības iedzīvotāju aptauja (2015)

Būtiski ir uzsvērt, ka pabalstu mājokļa remontam pēdējo triju gadu laikā ir saņēmuši tikai 1,4% aptaujāto, tomēr tieši šo atbalsta veidu, ņemot vērā romu mājokļu zemo kvalitāti un viņu ierobežotās finansiālās iespējas,

par vitāli nepieciešamu mājokļa apstākļu un labiekārtojuma uzlabošanā uzsvēr ne tikai paši romi, bet arī aptaujātie mājokļu speciālisti un pašvaldību darbinieki.

Tā kā ievērojamai daļai romu

"mājokļu nav pieejama veļas mašīna (35,7%), kā arī nav ierīkota duša vai vannasistaba (55,9%),"

romi izmanto arī pašvaldību un nevalstisko organizāciju piedāvātos higiēnas pakalpojumus – saskaņā ar kvantitatīvās aptaujas datiem pēdējo triju gadu laikā dušas pakalpojumus ir izmantojuši 14,4%, bet veļas mazgāšanas pakalpojumus 12,7% aptaujāto romu, un tikai nedaudz mazāk nekā trešdaļa (29,5%) ir norādījuši, ka nav bijusi nepieciešamība pēc šāda pakalpojuma, tas liecina par šo pašvaldību nodrošināto higiēnas pakalpojumu plašāku pieejamības attīstīšanas nepieciešamību nākotnē.

Romu tautības iedzīvotāji aktīvi izmanto arī pašvaldību sniegto palīdzību dzīvojamās platības nodrošinājumā – nedaudz vairāk nekā ceturtdaļa (25,3%) aptaujāto norādījuši, ka pēdējo triju gadu laikā ir saņēmuši iespēju dzīvot pašvaldības dzīvojamā platībā vai sociālajā mājā. Arī vairākums aptaujāto mājokļu speciālistu ir norādījuši, ka romi aktīvi izmanto šādu iespēju, tomēr nereti ir jāsaskaras ar situācijām, kad romu tautības iedzīvotāji

"neizprot pastāvošo mājokļu piešķiršanas kārtību un nav ieinteresēti kārtot formalitātes",

it īpaši maznodrošinātās personas statusu. Dažkārt romiem trūkst uzņēmības un disciplīnas, kā arī ir

raksturīga izvairīšanās no birokrātisku jautājumu risināšanas. Nereti pieejamību sociālajam dzīvojamajam fondam liedz neatbilstība konkrētajā pašvaldībā noteiktajai iedzīvotāju kategorijai, kurai ir tiesības pretendēt uz pašvaldības dzīvokļiem vai sociālajiem mājokļiem, kā arī ne vienmēr pretendents ir deklarējis dzīvesvietu attiecīgajā pašvaldības teritorijā pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktajā ilgumā.

Tomēr par būtiskāko kavējošo šķērslī sociālo mājokļu pieejamībā ir uzskatāms nepietiekamais un novecojušais sociālais dzīvojamais fonds – mājokļi ir zemas kvalitātes un netiek atjaunoti. Gan romu kopienas pārstāvji fokusu grupu diskusijās, gan arī atsevišķi nevalstisko organizāciju pārstāvji atklāj, ka pašvaldības bieži piedāvā īres dzīvokļus, kas nav piemēroti dzīvošanai un tikai formāli atbilst likumā „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” noteiktajiem dzīvošanai derīgas telpas kritērijiem (tā ir apgaismojama, apkurināma telpa, kas piemērota ilglaicīgam patvērumam un sadzīves priekšmetu izvietojumam un atbilst Ministru kabineta noteikumos paredzētajām būvniecības un higiēnas prasībām). Pašvaldībām Latvijā trūkst līdzekļu dzīvojamā fonda atjaunošanai, arī pašu iedzīvotāju attieksme pret sev nepiederošu īpašumu ir nesaudzējoša. Vairāki pētījumā aptaujātie speciālisti norādījuši, ka daļai romu ir

"zemas mājokļu apsaimniekošanas prasmes",

kas, no vienas puses, ir saistīts ar romu salīdzinoši zemo izglītības līmeni un neprasmī rīkoties ar finanšu resursiem, bet, no otras puses, ar romu dzīves uztveri – dzīvošanu vienai dienai, nedomājot ilgtermiņā: attiecīgi bieži romiem

trūkst apzinīguma un izpratnes par komunālo pakalpojumu maksāšanas nepieciešamību, un šādi mājokļa uzturēšanas izdevumi bieži tiek uzskatīti par “liekiem tēriņiem”.

Labās prakses piemēri

Jau 5 gadus saskaņā ar Jūrmalas domes finansējumu SIA “Veselības un sociālās aprūpes centra Sloka” telpās tiek realizēts projekts “*Sociālās rehabilitācijas programma izstrāde un ieviešana dienas centrā Jūrmalā dzīvojošo romu sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu, zināšanu un sociālo prasmju apguvi, mazināt romu sociālo atstumtību un veicināt viņu veiksmīgu integrāciju un iekļaušanos darba tirgū.* **Romu Dienas centrā nelimitētā apjomā un bez maksas tiek nodrošināta piekļuve higiēnas pakalpojumiem** – veļas mazgāšanai un dušas pakalpojumiem, kā arī sadarbībā ar pašvaldības mājokļu speciālistiem un mājokļu apsaimniekotāju tiek risināti dažādi ar mājokļa nodrošinājumu saistīti jautājumi, kā arī veicināta romu tautības iedzīvotāju izpratne par mājokļu apsaimniekošanas prasmēm un komunālo pakalpojumu maksāšanas nepieciešamību, veicot pārrunas ar parādniekiem un skaidrojot iespējamās sekas.

Pateicoties Valmieras romu mediatores iesaistei, ir veiksmīgi atrisinājies situācija ar mājokļa labiekārtošanu saistītajiem jautājumiem kādai Dobeles pašvaldībā dzīvojošai romu sievietei. Iestājoties vēsam laikam, romu sieviete savā dzīvoklī konstatēja problēmas ar mājas apkuri – mājoklī esošie radiatori nesildīja. Vēršoties pie mājokļa apsaimniekotāja, palīdzība problēmas novēršanā netika saņemta, tikai pēc Valmieras romu mediatores oficiālas tikšanās ar mājokļa apsaimniekotāju problēma tika nekavējoties novērsta un radiatoru atgaisoti.

2015. gada 6. februārī pieņemtie Daugavpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 4 “Ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšana par maznodrošinātu” paredz maznodrošinātās personas statusa piešķiršanā nevērtēt ģimenei piederošus atsevišķus **papildu īpašumus**, tādējādi

nodrošinot individuālāku katra pretendenta izvērtējumu un paplašinot to personu loku, kuras ir tiesīgas pretendēt uz pašvaldības palīdzību, lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar mājokli. Citās pašvaldībās pētnieki saskārās ar situācijām, kad, piemēram, finansiāli mazvērtīga īpašuma dēļ vienuļš romu pensionārs nevar saņemt dzīvokļa pabalstu.

Ieteikumi mājokļa pieejamības veicināšanai

/ Ieteikumi Ekonomikas ministrijai:

Tā kā šobrīd esošajā normatīvajā regulējumā (Likums "*Par palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā*") nav noteikti vienoti standarti, kādiem ir jāatbilst izīrētajai dzīvojamajai telpai, un tā ietvaros noteiktais dzīvošanai derīgas telpas definējums ir interpretējams, un, ņemot vērā pētījuma laikā identificētos gadījumus, kad romu tautības iedzīvotājiem no pašvaldības sociālā dzīvojamā fonda ir piešķirti ļoti zemas kvalitātes mājokļi, nacionālā līmenī ir nepieciešams izstrādāt un noteikt kritērijus, kas nosaka dzīvošanai derīgas vai nederīgas telpas definējumu, nosakot minimālās prasības izīrējamajam mājoklim, tā fiziskajam stāvoklim un labiekārtojuma līmenim.

Tā kā Latvijā ir salīdzinoši mazs sociālais dzīvojamais fonds un nav iespējams nodrošināt sociālo mājokli visām personām, kuras ir iekļautas sociālā dzīvokļa īres gaidīšanas reģistrā, atbilstoši pašvaldības iespējām teritorijā dzīvojošo sociāli mazaizsargāto pieprasījumam un demogrāfiskajām prognozēm rast iespēju palielināt sociālo dzīvojamo fondu, būvējot jaunus vai atjaunojot esošos sociālos mājokļus un līdzfinansējot to veidošanu no valsts, ES fondu vai uz publiskās privātās partnerības principiem. Ekonomikas ministrijai rekomendējams izstrādāt atbalsta programmas sociālā dzīvojamā fonda palielināšanai, palīdzot pašvaldībām novirzīt ES struktūrfondu finansējumu to celtniecībai.

/ Ieteikumi pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām

Realizējot ES atbalsta programmas infrastruktūras uzlabošanai un pakalpojumu pieejamības paaugstināšanai, plānot atbalsta programmas mājokļu sanitāro pamatapstākļu uzlabošanai – primāri ūdensvada un kanalizācijas ierīkošanai, tā būtiski uzlabojot maznodrošināto personu mājokļu sanitārā nodrošinājuma līmeni.

Nepieļaut tādu pašvaldības dzīvojamo platību un sociālo māju izīrēšanu, kuras nav piemērotas dzīvošanai un kurā nav nodrošinātas elementāras pamatvajadzības vai kuras prasa kapitālieguldījumus (ņemot vērā maznodrošināto personu ierobežotos finanšu līdzekļus šādu remontdarbu veikšanai).

Dzīvošanai neatbilstošu pašvaldības dzīvokļu piešķiršanas gadījumā nodrošināt iespēju potenciālajam īrniekam īstenot mājokļa kosmētisko remontu, piešķirot no pašvaldības līdzekļiem vienreizēju pabalstu mājokļa remontam vai arī izstrādājot no ES struktūrfondiem piesaistāmas speciālas atbalsta programmas sociāli mazaizsargātām ģimenēm ar iespēju iegūt mājokļa remontam nepieciešamos būvmateriālus un pašam realizēt mājokļa remontu.

Piešķirot pašvaldības dzīvojamo platību vai sociālo mājokli, ir jāizvērtē bērnu pieeja izglītības un pirmsskolas izglītības iestādēm, nodrošinot mājokli iespējami sasniedzamā attālumā.

Nepieļaut tādu pašvaldības dzīvojamo platību un sociālo māju izīrēšanu, kuras nav piemērotas dzīvošanai un kurā nav nodrošinātas elementāras pamatvajadzības vai kuras prasa kapitālieguldījumus (ņemot vērā maznodrošināto personu ierobežotos finanšu līdzekļus šādu remontdarbu veikšanai).

Izvērtējot katras pašvaldības finansiālās iespējas, rekomendējams noteikt plašāku iedzīvotāju kategoriju, kura ir tiesīga bez maksas vai par zemāku samaksu saņemt pašvaldību vai nevalstisko organizāciju nodrošinātos higiēnas pakalpojumus (dušu, veļas mazgāšanu), iekļaujot šo personu lokā ne tikai mazturīgas un trūcīgas personas, bet arī tādas, kurām nav fiziski pieejami attiecīgie komunālie pakalpojumi vai sadzīves ērtību nodrošinājums (piemēram, mājoklī nav ūdensvads vai karstais ūdens, veļas mašīna) vai arī ir objektīva nepieciešamība pēc tā izmantošanas lielākā apmērā (piemēram, ģimenēm ar maziem bērniem).

Komunālo pakalpojumu parādu problēmu risināšanā laikus jāiesaistās mājokļu apsaimniekotājam, nepieļaujot situāciju, ka īrniekam par komunālajiem pakalpojumiem veidojas pārlieku lieli parādi, laikus ar potenciālajām riska ģimenēm veicot preventīvus pasākumus un veidojot izpratni par maksājumu nepieciešamību.

Ņemot vērā pētījumā konstatētās salīdzinoši zemās romu tautības iedzīvotāju mājokļu apsaimniekošanas prasmes un nevēlēšanos finansiāli iesaistīties mājokļa uzturēšanā, jārod iespēja mērķtiecīgi un ilgtermiņā veidot romu tautības iedzīvotāju apziņu un sapratni par komunālo pakalpojumu maksāšanas nepieciešamību, sociālajiem darbiniekiem, romu mediatoriem, kā arī kopienu līderiem veicot pārrunas ar parādniekiem un skaidrojot iespējamās rīcības sekas (mājokļa pazaudēšana, pārcelšanās uz nelabiekārtotu mājokli, parādu nepazūdāmība u.c.). Papildus, izvērtējot pašvaldību iespējas, ieteicams īstenot informatīvas kampaņas par komunālo pakalpojumu maksāšanas nepieciešamību, iekļaujot tās integrēti mērķa grupai saistošās nodarbēs, piemēram, kulinārijas mācībās vai citās praktiskajās nodarbībās.

ES programma attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020.gadam (Eiropas Komisija, Brisele, 5.4.2011, COM(2011): **piekļuvē mājokļiem un būtiskajiem pakalpojumiem novērst atšķirību starp to romu daļu, kuriem ir piekļuve mājokļiem un komunālajiem pakalpojumiem (piemēram, ūdenim, elektrībai un gāzei), un attiecīgo daļu pārējo iedzīvotāju.**

Buklets izstrādāts **Sabiedrības integrācijas** fonda īstenotā projekta „Dažādi cilvēki. Atšķirīga pieredze. Viena Latvija II” ietvaros. Projekta **mērķis** ir sniegt ieguldījumu sabiedrības izpratnes veicināšanā par diskriminācijas novēršanas un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanas nepieciešamību privātajā un publiskajā sektorā.

Projekta ietvaros galvenais uzsvars tiek likts uz vairākām aktivitātēm kā **video stāstu izveide** par stereotipu un aizspriedumu ietekmi uz katra cilvēka domāšanas, reakcijas veidu par noteiktām grupām vai personām; **pētījums** par romu tautības iedzīvotāju situāciju un apstākļiem, kas kavē to piekļuvi valsts nodrošinātajiem pamatpakalpojumiem un **multiplikatoru jeb zināšanu tālāknesēju apmācību programma**, kuras ietvaros tiek sagatavoti vēstneši, kuri ar savu rīcību, personisko piemēru un padomu veicinās nediskriminējošu attieksmi un uzlabos cilvēku sazināšanās prasmes savās darba vietās.

www.sif.gov.lv

